

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Магістерська робота

(освітній ступінь – «магістр»)

на тему: **«Аналітика влади та проблема ідентичностей у гендерній теорії Джудіт Батлер»**

Виконала: студентка 2-го року
навчання, спеціальності 033 Філософія
Рогожина Надія Олексіївна

Керівник: Лютий Тарас Володимирович
доктор філософських наук, професор
кафедри філософії та релігієзнавства
НаУКМА

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2024 р.

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ГЕНДЕРНА ТЕОРІЯ ДЖУДІТ БАТЛЕР	17
1.1. Гендер як перформанс і формування ідентичностей.....	17
1.2. Фемінізм та квір-теорія.....	26
РОЗДІЛ II. АНАЛІТИКА ВЛАДИ. ІНТЕРСЕКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДЖУДІТ БАТЛЕР: ГЕНДЕР, РАСИЗМ, КОЛОНІАЛІЗМ	35
2.1 Роль влади, патріархату та капіталізму у формуванні та зміні гендерних стереотипів.....	35
2.2. Джудіт Батлер та Мішель Фуко про владу та ідентичності.....	47
РОЗДІЛ III. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ ДЖУДІТ БАТЛЕР	61
3.1. Шляхи розвитку гендерної рівності у світлі колоніалізму та расизму.....	61
3.2. Актуальні дискурси про гендер та їх вплив на формування ідентичностей і влади.	73
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Гендерна теорія Джудіт Батлер є однією з найбільш впливових теорій у сучасних гендерних дослідженнях. Критичні аспекти гендерної теорії, мають глибокі наслідки для розуміння динаміки формування влади та ідентичності в сучасному капіталістичному патріархальному суспільстві. Тематика постструктуралістського¹ академічного доробку Джудіт Баталер, передусім їх монографії «Гендерний клопіт: Фемінізм і підрип ідентичності» (1990), має значну актуальність як в інтелектуальному дискурсі, зокрема феміністичної теорії, континентальної філософії, культурологічних досліджень, так і в соціальному активізмі, особливо у квір-спільнотах. Дослідження гендеру як перформативного, а не вродженого чи фіксованого, заперечує есенціалістські уявлення про гендер, спричиняє широкі дискусії в академічних колах і сприяє поглибленню розуміння гендерних ідентичностей. Участь Батлер у політичних рухах, таких як боротьба за права ЛГБТК+ та антивоєнний активізм, демонструє взаємозв'язок між теорією та практикою. Це підтверджує «робочий» стан теорій про: нормативність, стать, перформативну природу гендерну тощо; підкреслює валідність запропонованих ними підходів та термінологічних визначень щодо гендеру, які втілюються й використовуються тут і зараз.

Ще одним важливим аспектом актуальності вибору даної теми є наше прагнення привернути увагу до філософського спадку, згенерованого саме квір особами, жінками та теоретиками фемінізму, що активно опрацьовується у західних та інших світових академіях, але поки що залишається мало дослідженим українською академічною спільнотою.

Ми акцентуємо увагу на інтердисциплінарній значущості гендерних студій, частиною яких є квір-теорія, що йдуть в ногу з постколоніальними рухами у філософській освіті, адже це допомагає зрозуміти культурну гібридність, вплив колоніалізму та імперіалізму на гендерні ролі, соціальну

---

¹ Постструктуралістський фемінізм – руйнує загальноприйняте традиційне бінарне мислення. Розкриває нові шляхи в розумінні проблеми взаємодії мови та статі, у вивченні досвіду.

нерівність, політичні системи; виявити взаємодію феноменів раси, класу та сексуальності. Ці дослідження кидають виклик європоцентричним та взагалі домінуючим історичним наративам і пропонують альтернативні точки зору. Вони часто маргіналізовані або замовчуються, але сприяють ширшому обговоренню соціальної справедливості та звільненню від диктату (oppression) в процесі формування філософських концепцій та світогляду у складному мережеві міжкультурних взаємодій, гібридних ідентичностей, транскультурних обмінів у світі, що швидко глобалізується.

Серед філософів, які справили значний вплив на ідеї з цієї проблематики, та з якими Дж. Батлер полемізують у контексті відношення влади до гендеру, варто відзначити Ф. Ніцше, Іполіта, Жан Поль Сартра, Дельоза, Лакана, Г. Гегеля та М. Фуко. Вплив останнього ми піддали особливо ґрунтовному аналізу в основному тексті роботи. Для опису психічної форми влади Дж. Батлер використали ідеї З. Фрейда та Л. Альтюссера. Також заглиблюється в погляди конкретних мислителів щодо статі та тіла: Юлії Крістевої, М. Фуко та Моріса Мерло-Понті.

Зокрема у роботі «Психічне життя влади: теорії підпорядкування» Дж. Батлер дослідили зв'язок між владою та психікою, особливо зосередившись на формуванні суб'єктів у динаміці влади. Відходячи від традиційної психоаналітичної та фукольдіанської точок зору, Дж. Батлер наголосили на необхідності розглянути те, як влада формує індивідуальну свободу волі та бажання, чим кинули виклик дихотомії між підпорядкуванням та суб'єктністю. Поєднуючи дискурс про владу з психоаналітичною теорією, вони прагнуть з'ясувати, як формування суб'єкта тягне за собою регуляцію психіки та як це може вплинути на поняття політичної агентності.

У Праці «Суб'єкти бажання», Дж. Батлер аналізують гегелівську діалектику «пан/раб», досліджує концепції схеми заперечення, збереження і трансформації тілесності, висвітлюють роль тілесності у забезпеченні бажань і протистоянні єдності особистості.

В українському контексті жіночість і фемінність часто визначаються роллю материнства, як соціального, побутового так і біологічного². Однак ці вузькі визначення, поряд із припущеннями про гетеросексуальність (гетеронормативність) та їх перетин із нормативними гендерними ідеалами, є гнітючими для людей соціалізованих як жінки, які не відповідають традиційній ролі «матері-землі». Але без регулятивних норм, які створюють, підтримують і обмежують гендерну ідентичність, не було б гендерного «Я».

Основний аргумент Дж. Батлер про те, що гендер є не тільки вродженою якістю, а й соціально сконструйованим перформансом, що реалізується в конкретних соціальних контекстах, глибоко зачепив багатьох людей, які тривалий час відчували себе обмеженими суспільними нормами щодо гендерного самовираження. Підкреслюючи плинність і гнучкість гендеру, Дж. Батлер відкрили нові шляхи для розуміння і концептуалізації гендерної ідентичності, що виходять за межі бінарних обмежень чоловічого і жіночого. Це відкриття має важливе значення для феміністичної теорії, оскільки заохочує до більш тонкого розуміння того, як динаміка влади та соціальні норми формують наше розуміння як гендеру, так і статі. Через наголос на повторюваній та відтворюваній природі гендеру роботи Дж. Батлер дестабілізували нормативні теоретичні припущення.

Значення квір-теорії виходить за межі питань гендеру, статі, сексуальності й охоплює ширші взаємодії соціального статусу. А сам міждисциплінарний підхід дає змогу по-новому осмислити складність людського досвіду і те, як ідентичність формується під впливом численних факторів. Оскільки науковці продовжують кидати виклик усталеним поглядам та досліджувати нові напрямки, квір-теорія пропонує життєво важливу основу

---

² Ми повинні зазначити, що такі терміни, як «біологічна дівчина/жінка» та «біологічний хлопець/чоловік», є застарілими, оскільки вони означають підтримку патерну, що трансгендерні люди якимось чином не належать до свого ідентифікованого гендеру. Що є шкідливим і зневажливим до досвіду та ідентичності трансгендерних людей. Важливо використовувати мову, яка поважає та підтверджує гендерну ідентичність кожного, не зміцнюючи шкідливі стереотипи та хибні уявлення. Такі терміни, як «цисгендерна жінка» або «цисгендерний чоловік», наразі часто використовуються як альтернативи для опису осіб, які не є трансгендерами.

для розуміння та взаємодії зі складнощами ідентичності та влади в сучасному суспільстві.

Аналіз поглядів Дж. Батлер щодо динаміки влади в контексті формування ідентичності забезпечує цінне розуміння механізмів, за допомогою яких домінуючі соціальні структури примушують і відтворюють певні норми та ієрархії, що особливо актуально для постколоніальних досліджень, зокрема в охопленій визвольною війною Україні. Постколоніальні дослідження за своєю суттю також є міждисциплінарними, запозичуючи знання у суміжних галузях, таких як література, антропологія, соціологія, історія, політологія та культурологія. Зосереджуючи досвід і перспективи колишніх колонізованих народів, постколоніальні дослідження сприяють постійній боротьбі за рівність, гідність і самовизначення у світі, позначеному історичною несправедливістю та постійною боротьбою за звільнення та свободу.

У нинішньому ландшафті, який характеризується різною динамікою влади між статями, будь-які спроби інклюзивної політики містять значний ризик приховати унікальні потреби та інтереси жінок й квір спільноти. Вкрай важливо визнати, що будь-який феміністський або орієнтований на жінок порядок денний, незалежно від його ярлика, повинен віддавати пріоритет жінкам у своїй основі, а не просто включати їх.

Стан наукової розробки теми. Стан наукової розробки теми гендерної теорії Дж. Батлер у світі можна охарактеризувати як дуже значний і такий, що постійно удосконалюється. Але попри неабияку кількість зарубіжних публікацій, присвячених аналізу окремих та загальних аспектів творчості філософа, тема залишається недостатньо дослідженою в контексті конкретно історичних умов України.

За останні кілька десятиліть творчість Дж. Батлер привернула значну увагу, зокрема західної академічної спільноти, та стала наріжним каменем у міждисциплінарній взаємодії: феміністичної теорії, квір-теорії, культурології, філософії, літератури та інших галузей. Такий міждисциплінарний підхід

збагатив дискусії навколо доробку Дж. Батлер і призвів до нюансованих досліджень, їх актуальності в різних академічних дисциплінах.

Науковці з усього світу перекладали, адаптували та застосовували концепції Дж. Батлер для аналізу гендеру та сексуальності в місцевих контекстах, що сприяє глобалізації гендерних студій та квір-теорії.

Наприклад, М. Ллойд використала їх, щоб підкреслити «насильство певних норм (або нормативних рамок) у визначенні того, що (або хто) буде або не буде вважатися культурно зрозумілим» (Lloyd 2007, 136; див. також Lloyd 2013). З іншого боку, ті дослідники, які здійснили детальний аналіз поняття норм у Дж. Батлер (Chambers 2007; Chambers & Carver 2008; Mills 2007; Thiem 2008; Murphy 2011; Kirby 2006), систематично применшували їх феміністичне теоретичне підґрунтя у Дж. Батлер. Як правило, ці дослідники підкреслювали філософську прихильність Батлер до концепції нормалізації влади Мішеля Фуко та теорії деконструкції Жака Дерріда. Дж. Батлер починають розвивати своє подвійне розуміння норм саме в контексті їх раннього прочитання Віттіг у «Гендерному клопоті» ([1990]1999).

Такі тези, українських дослідників як «Квірінг нації?: Аналіз політики ЛГБТ-руху в Україні після Майдану» (2017) Лесі Пагуліч, досліджують перетин гендеру, сексуальності, націоналізму та соціальних рухів. Дисертація Пагуліч досліджує складну динаміку постмайданної України, де наслідки війни на сході України призвели до загострення націоналізму та прагнень до європейської інтеграції. На цьому фоні Пагуліч досліджує, як риторика націоналізму конструює «Іншого» як варварського, водночас позиціонує Україну як прогресивну, демократичну та сучасну. Важливо те, що дисертація досліджує, як ця риторика перетинається з ЛГБТ-рухом, зокрема з погляду гомонаціоналізму, а саме узгодження прав ЛГБТ з націоналістичними планами. Робота Пагуліч підкреслює складність і напругу, притаманну перетину гендеру, статі, сексуальності та націоналізму, спонукаючи вчених і активістів критично досліджувати шляхи, за допомогою яких права ЛГБТ мобілізуються в

націоналістичних рамках. Крім того, дисертація підкреслює важливість розгляду багатьох осей ідентичності та динаміки влади в соціальних рухах.

Науковий розвиток гендерної теорії, зокрема щодо складності «сексуального громадянства» в постмайданній Україні, зазнав значного прогресу, прикладом чого є докторська дисертація Ольги Плахотнік під назвою «Уявлення про сексуальне громадянство в постмайданній Україні: квір-феміністичне дискурсивне дослідження» (2019). Робота Плахотнік є ключовим внеском у цю сферу, адже використовує квір-феміністичний метод аналізу дискурсу для дослідження позиціонування ЛГБТ+ спільнот у порівнянні з гегемоністськими дискурсами держави та нації.

Протиставляючи гетеронормативність, гомонормативність і різні пересічні форми гноблення — капіталістичного/неоліберального, мілітаристського, расистського, ейблістського та женоненависницького — ці контрдискурси допомагають аналізувати аналітичні обмеження сексуального громадянства. Вони пропонують альтернативні уявлення про приналежність, суб'єктивність і солідарність, які виходять за межі мейнстримової політики ЛГБТ+.

Новий сучасний підручник з гендерної теорії «Гендер для медій» (2017), авторами якого є М. Маєрчик, О. Плахотнік та Г. Ярманова, це актуальний посібник для студентів журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей.

Катаріна Відлак та Оленка Дмитрик розглядають концепції солідарності в пострадянському просторі у спецвипуску журналу Феміністична критика: Східноєвропейський журнал феміністських та квір-досліджень №5, 2022. У статті з провокативною назвою «Розйобана солідарність: квіriamo пострадянські перспективи». Авторки використовують термін «розйобування» з метою радикально деконструувати гегемонію Заходу та різні форми націоналізму. Вступ до публікації пояснює вибір цього терміну та його відмінність від негативних конотацій. Крім того, вони розглядають термін «квір» як

раціональну інтервенцію та опір гнобленню, зокрема, за допомогою квір-критики, і його історичний контекст в активістських дискурсах.

Варто також згадати феміністських дослідниць доробку Фуко (Hausman 1995; Germon 2009; Repo 2016) ставлять питання про те, чи повинні феміністки відкидати поняття гендеру взагалі.

Велике значення для нас має книга Шуламїт Фаєрстоун «Діалектика статі: доводи до феміністської революції», котра за Анджелою Девіс, є однією з найперших теоретичних праць, пов'язаних із сучасним феміністичним рухом, які стосувалися теми згвалтування та раси.

Підсумовуючи варто сказати, що попри свій вплив і популярність (а можливо саме внаслідок цього), гендерна теорія Дж. Батлер також стала предметом критики та дебатів в академічних колах. Хоч їх роботи справили глибокий вплив на феміністичні та квір-теорії, постійна полеміка та критика гарантують, що дискусії навколо гендеру, ідентичності та влади залишаться жвавими та розвиватимуться.

Подібні дослідження, які запитують про доцільність збереження або розкриття поняття гендеру, надають можливість феміністичному руху переосмислити свої підходи та знайти нові шляхи досягнення своїх цілей. Вони створюють платформу для діалогу та дебатів, що є невід'ємною частиною живого, сучасного академічного дослідження.

Усе вище наведене визначило об'єкт, предмет, мету та основні завдання дослідження.

Об'єктом дослідження є праці Джудіт Батлер, присвячені дослідженню ідентичностей у гендерній квір-теорії та аналітиці влади. В першу чергу це стосується аналізу та інтерпретації письмових робіт Дж. Батлер, включно з їх книгами, есе та статтями.

Предметом дослідження є гендерна теорія Джудіт Батлер, що включає концепції гендеру, перформативності, динаміки влади та формування ідентичності.

Мета роботи полягає в аналізі впливу доробку Джудіт Батлер на феміністичну теорію, проблеми ідентичностей, квір-теорію, політичні студії капіталізму та академічну спільноту.

Реалізації визначеної мети роботи сприяють поставлені дослідницькі **завдання**, що є наступними:

- відобразити еволюцію гендерної теорії та її сучасні виклики;
- проаналізувати вплив ідей Фуко на теорію сексуальності та політичну науку в світлі полеміки з Дж. Батлер;
- оцінити значення гендерної теорії Дж. Батлер для розуміння динаміки влади, насильства\ненасильства, формування ідентичності, деколоніальної теорії, критики капіталізму та соціального активізму;
- надати термінологічні визначення деяких ключових термінів, що використовуються в контексті гендерної теорії Дж. Батлер;
- висвітлити міждисциплінарне значення гендерних студій та квір-теорії у полі нормативних уявлень про гендер, меншини, сексуальність та ідентичність;
- дослідити взаємодії (збіги і паралелі) між гендерною теорією Дж. Батлер та іншими філософськими, етичними і політичними концепціями;
- здійснити короткий огляд та критичний аналіз поточної активності Дж. Батлер в медіа просторі, онлайн платформах, оглядових статтях (Op-Eds).

Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження й зумовлена логікою розкриття теми. Робота містить вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

У *Розділі I* («Гендерна теорія Джудіт Батлер»), висвітлена концепція гендерної перформативності Дж. Батлер та аналізується конструювання гендеру через повторювані дії та соціальні норми. Зокрема досліджено те, як роботи Дж. Батлер взаємодіють з феміністичною і квір-теорією та доповнюють їх.

У *Розділі II* («Аналітика влади. Інтерсекціональний підхід Джудіт Батлер: гендер, расизм, колоніалізм») розглядається роль влади, патріархату

(маскулінності), колоніалізму та капіталізму у формуванні та зміні гендерних стереотипів. А також перехресний характер динаміки влади, з огляду на те, як расові, класові та колоніальні відносини перетинаються з гендерним пригніченням. Здійснено порівняння поглядів Дж. Батлер і М. Фуко на владу та ідентичність, аналіз того, як Дж. Батлер розвивають ідеї М. Фуко, вносячи туди гендерну перформативність і політику опору. Проаналізовано відповідні думки інших сучасних філософів (К. Чіті, І. Седжвік, А. Девіс, С. Жижека, Ж. Лакана тощо).

У *Розділі III* («Сучасні виклики та перспективи гендерної теорії Джудіт Батлер») визначено актуальні шляхи для досягнення гендерної рівності, зокрема в контексті колоніалізму та расизму. Розглянуто як еволюція розуміння гендеру впливає на розширення квір-дискурсу, через соціальні, політичні та культурні зрушення під впливом активізму та фемінізму.

У *висновках* підбито підсумки та визначено можливі напрями і перспективи подальшого дослідження. Обговорено актуальність та значення гендерної теорії Дж. Батлер у вирішенні сучасних викликів та у просуванні порядку денного соціальної справедливості.

Специфіка предмета та поставлені завдання визначили **теоретико-методологічні засади** дослідження. У роботі застосовано методологічний підхід, у якому поєднано дотримання загальних принципів наукового дослідження (системності, цілісності, наукової об'єктивності, доказовості) та настанов історико-філософської реконструкції й аналізу, ґрунтованих на принципах історизму та діалогічності. Також у дослідженні застосовано компаративний підхід та елементи раціональної реконструкції. Спираючись на вагому теоретичну базу та якісні методи, такі як текстовий аналіз і критичний дискурс-аналіз, ми вдалися до деконструкції та аналізу вибраних уривків з фундаментальних праць Дж. Батлер. За допомогою уважного прочитання та тематичного кодування ця методологія має на меті з'ясувати нюанси аргументів Дж. Батлер, виявити сталі мотиви та припущення, що лежать в основі їх системи. Зокрема, аналіз поглядів Дж. Батлер на динаміку влади в контексті

формування ідентичності дає змогу зрозуміти механізми, за допомогою яких домінуючі соціальні структури примушують і відтворюють певні норми та ієрархії.

Джерельну базу дослідження становлять передусім першоджерела – праці Джудіт Батлер, котрі стосуються зокрема гендерної теорії (Butler, 1990, 1993, 2003, 2004, 2012, 2020), а також статті «Тіло політики у Юлії Крістевої» (Butler, 1989), «Фуко та парадокс тілесної описовості (Inscriptions)» (Butler, 1989), «Giving Away, Giving over: Розмова з Джудіт Батлер» (Butler&Dumm 2008). З метою розширення поняттєвого апарату також використовуємо інтерв'ю «Джудіт Батлер: «Нам потрібно переосмислити категорію жінки» (2021) від Джулс Глісон та ютуб лекції: Професор Джудіт «Хто боїться статі?»; «Транснаціональна антигендерна політика та опір, Подія LSEO» (2024) розмова про «антигендерні» рухи, котрі стають все більш помітними у всьому світі, Джудіт Батлер і активістка Тубу Саед діляться своїми історіями та формами опору.

Дуже важливими для нашого дослідження постають праці М. Фуко зосереджені на історії сексуальності та влади (Foucault, 1977, 1978, 1980, 1992, 2013), Н. Фрейзер (1981, 2023) на тему капіталізму, С. Жижека про соціальне насильство (Zizek, 2009, 2008) та перетину між людьми й іншими видами Д. Гаравей «Коли види зустрічаються» (2008).

Щодо дослідницької літератури, то в роботі використано такі дисертації: І. Бега «Феміністична критика модерну: від патріархатної ідеології до «консерватизму повсякденності» (2010), Н. Копилова «Еволюція гендеру: проблематизація гендерних інверсій Категорію «культурна влада» уточнено з огляду на теоретичні розробки П. Бурдьє та М. Фуко» (2021). Дисертація «Зміна академічної ідентичності в університеті після 1992 року. Які наслідки для статі?» (2021) Аніти Волтон пов'язана з дослідженням складних проблем, з якими стикаються науковці в професійних дисциплінах, коли вони керуються інституційним тиском, щоб визначити пріоритет дослідження поряд з навчанням і професійною практикою. Де підкреслюється важливість розуміння

багатогранної природи академічної ідентичності та потреби в допоміжних структурах для полегшення переходу до наукових досліджень. Загалом текст описує складну взаємодію між владою, статтю та академічною ідентичністю в контексті неоліберальних університетів, спираючись на теорії Фуко, вчених-феміністів та Джудіт Батлер, щоб зрозуміти та критикувати цю динаміку. Та дисертація «Стати іншим: політика, метафізика та влада у Джудіт Батлер та Альфреда Норт Вайтхеда» (2011) Алана Ван Віка спрямована на розробку постсекулярної політичної онтології, яка виходить за межі простоти, яку нав'язує секуляризм, охоплюючи складність і креативність розуміння політичного ландшафту.

Наукові статті щодо до теорії гендерної перформативності Хгоннеух, Xhonneux, L. (2013), Стоун, К. (2008) «Біблія, яка має значення: Біблійна теологія та квір-перформативність», Сейдман, С. (2003) «Квір теорія Соціологія», МакКолл, Л. (2005). Складність інтерсекціональності, Гілкріст, К. (2021) «Замовчування самотньої жінки» та інші джерела.

Апробацію результатів дослідження здійснено у доповіді «Decoding the dynamics of power: Judith Butler's influence on gender stereotypes and intersectionality» на II Всеукраїнській молодіжній конференції (з міжнародною участю та благодійною метою) «Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, що відбулася 2-3 березня 2023 р. Тези доповіді опубліковано у збірнику матеріалів конференції

Результати дослідження підсумовано у **положеннях, що виносяться на захист:**

Батлер стверджують, що гендер та інші форми ідентичності можна з найкраще зрозуміти як перформативні дії/акти. Гендер – це не вроджена риса, а радше серія штучних повторюваних актів, які відповідають очікуванням суспільства. Саме ці акти створюють наші суб'єктності, дозволяючи нам бути

визнаними життєздатними соціальними істотами, гідними прав, обов'язків і поваги.

Однією з важливих еволюцій у мисленні Батлер є переосмислення норм та нормативності влади. Якщо раніше вони розглядали норми передусім як обмежувальну силу, то тепер вони визнають їхню роль у формуванні суспільного життя та поведінки. Опираючись на таких теоретиків, як Фуко, вони досліджують, як норми діють у межах самореферентних рамок суспільства, постійно оновлюючись і впливаючи на соціальну взаємодію.

Три десятиліття після публікації «Гендерного клопоту» ми є свідками того, що Батлер стали одними з найбільш цитованих і суперечливих постатей у сучасному феміністичному мисленні. Вносячи драг-шоу³ та лесбійську динаміку буч/фем⁴ у феміністичний дискурс, Батлер змінюють традиційне розуміння статі та гендеру. Замість того, щоб відкидати ці гендерні ролі на узбіччя суспільства, Батлер підносять їх як способи опору та фундамент критики. За допомогою вистави та пародії Батлер прагнуть викрити сконструйовану природу гендерної ідентичності та створити можливості для альтернативних способів самовираження та формування ідентичності. Переосмислюючи тіло як змінну межу та гендер як практику позначення в культурному контексті, Батлер наголошують на плинності та випадковості гендерної ідентичності. У цій структурі гендерні тіла розуміються як «стилі плоті», що підкреслює різноманітність втіленого досвіду та вираження. Гендерна перформативність та інтерсекціональність також функціонують як альтернативні епістемології та форми політичної практики.

У своїх роботах Джудіт Батлер постійно повертаються до досліджень ідентичності, вразливості та агентності, застосовуючи підхід, більш орієнтований на соціальні науки. Розглядають поняття влади Мішеля Фуко та її

---

³ Драг-шоу – це форма розважального дійства, яке у перформативній формі виконують драг-артисти, що перевтілюються в чоловіків або жінок. Люди займаються драг-шоу з різних причин – від можливості самовираження і до участі в мейнстрімних перформансах. Драг-шоу часто включають в якості виступів спів з фонограмою, живий спів і танці. Шоу зазвичай відбуваються на ЛГБТК+ -парадах, драг- конкурсах, кабаре, барах, карнавалах і в нічних клубах.

⁴ Буч (англ. butch) і фем (фр. femme) — терміни сленгу ЛГБТК+ спільноти, кліше для позначення гендерних ролей в лесбійських в стосунках.

зв'язок з агентністю, зокрема, з тілом, душею та суб'єктивністю. Вони заглиблюються в емпіричні дані, інституційні практики та історичні контексти, наголошуючи на складнощах гендерної ідентичності та статевої орієнтації, особливо в умовах еволюції гендерної політики, вираженої такими ініціативами, як захист прав трансгендерних людей, транссексуалів та інтерсексуалів.

Інтерсекціональність служить деколоніальною методологією, що розкриває та протистоїть есенціалістичним⁵ наративам, які не помічають складності ідентичності. Зосереджуючись на досвіді чорношкірих жінок і визнаючи взаємозв'язок раси, гендеру, статі, класу, сексуальності та здібностей, інтерсекційність порушує домінуючі способи дискримінаційного мислення та пропонує альтернативні рамки для розуміння статі. Вони узгоджуються з принципами деколоніального «border thinking» прикордонного мислення, яке прагне, на противагу імперіалістичним гегемоністським дискурсам, перемістити систему продукування знань у бік визвольної практики.

Західні університети часто сприймається як привілейоване місце виробництва знань, наділені епістемологічним авторитетом. Це повноваження зміцнює легітимність програм гендерних досліджень у цих закладах, формуючи вестернізовані уявлення студентів про гендер та зміцнюючи імперіалістичні концепції. Ці концепції, засновані на білості, цисгендерності, гетеросексуальності та класовості, залишаються безперечними в інституційних рамках.

Спираючись на концепцію Фуко, ми досліджуємо, як влада діє на формування особистості та як автономія може співіснувати в цій структурі. Ми виступаємо за тонке нюансоване розуміння, яке визнає як конститутивну силу зовнішніх сил, так і здатність до самоконституювання, припускаючи, що автономія може виникати у рамках владних відносинах.

---

⁵ У феміністській теорії і гендерних досліджень, гендерний есенціалізм є представленням основних есенцій для чоловіків і жінок — ця ідея, що чоловіки і жінки принципово відрізняються. Сутність жінок вважається універсальною і, як правило, ототожнюється з тими характеристиками, які розглядаються як особливо жіночі.

Значення теорії Дж. Батлер в аспекті динаміки влади полягає в тому, що вона сприяє розумінню механізмів влади та насильства у відношенні до гендерної ідентичності. Їх дослідження дозволяють критично оцінити владні структури, які формують наше розуміння гендерної суб'єктивності.

Крім того, Батлер проблематизує традиційний поділ між символічним правом і соціальними нормами, стверджуючи, що символічне не відокремлене від соціальних практик, а радше є їхнім продуктом. Вони застерігають від ототожнення влади виключно з репресіями, припускаючи, що такі погляди можуть ненавмисно посилити консервативні структури. Бо трансформація ідентичності відбувається не через просте ухилення від норм, а через їхнє постійне переузгодження та реконструкцію.

Ефективність ідентичності часто проявляється через реляційність та те, як вона змінюється в контексті морфології мережі. Таким чином, можна стверджувати, що онлайн-ідентичності, розглядається як неодмінна частина культурного виробництва ідентичності в епоху цифрових технологій. Хоча вони створюють ризики, вони також пропонують можливості для майбутньої культурної еволюції ідентичності.

РОЗДІЛ І. ГЕНДЕРНА ТЕОРІЯ ДЖУДІТ БАТЛЕР

1.1. Гендер як перформанс і формування ідентичностей

Поєднання матеріальності тіла та перформативності гендеру покладено в основу теорії Джудіт Батлер⁶. Згідно з їх уявленнями, категорія «статі» не є нейтральним, об'єктивним визначенням тілесних відмінностей, а скоріше нормативною конструкцією, наповненою регулятивною силою. Тобто «стать» функціонує як регулятивний ідеал, що змушує матеріалізувати певні тілесні норми через суворо регульовані практики. Причому Дж. Батлер в роботі «Тіла, що мають значення» акцентують, що матеріалізація «статі» є не прямим процесом, а радше складною взаємодією дискурсивних і перформативних сил.

Нав'язування гендерних конструктів тілам відбувається не просто суб'єктами, а також активно здійснюється через процеси ідентифікації та самоідентифікації «себе» (особистості) саме в суспільстві. Цей процес можна назвати «припущенням» статі, він глибоко переплетений із дискурсивними засобами, зокрема гетеросексуальним імперативом, який нав'язує певну статеву ідентифікацію, маргіналізуючи інші.

У розробці ідеї перформативного гендеру Дж. Батлер спираються на ідеї Фуко про побудову самоідентичності. Вони порівнюють тіло з «в'язницею» для індивідуальної ідентичності, посилаючись на концепцію «слухняних тіл» Фуко, підпорядкованих суворій владі. Це перегукується з ідеєю Фуко у «Наглядати і карати» (1975) про постійне спостереження, коли за в'язнями завжди стежать. Дж. Батлер стверджують, що суспільство вписує гендер і стать у наше тіло ззовні, наголошуючи на тому, що між гендером і статтю немає внутрішнього зв'язку, хоча стать і гендер є соціально сконструйованими.

У нашому соціумі останні десятиліття постулюється, що гендер і стать відрізняються. Кілька авторів сходяться на думці, що стать належить до біологічних характеристик тіла, тоді як гендер стосується соціальної поведінки,

---

⁶ Батлер ідентифікує себе як не бінарну особу і вживає займенники вони, їх (they/them).

гендерних ролей і особистої гендерної ідентичності. А стаття належить до біологічних відмінностей між чоловічим і жіночим тілом, таких як репродуктивні органи та хромосоми, тоді як гендер належить до культурних і соціальних значень, приписуваних цим біологічним відмінностям.

Квір-теорія відходить від розуміння, яке розрізняє гендер і стать; стать — це біологічна категорія, натомість гендер — це соціальна стать — очікування, які ми маємо щодо тієї чи іншої людини у зв'язку з її біологічною статтю. Але зі свого боку Батлер критично ставиться до цієї різниці між статтю та гендером, і стираючи межі між ними припускає, що стать і гендер можуть мати однакові конотації.

Ключовою частиною квір-теоретизування є розмежування гендеру, статі та сексуальності, адже ці елементи не мають лінійного зв'язку один з одним на основі біології. Стверджується, що дискурсивне відкидання або навіть приховування суперечностей між статтю, гендером, сексуальним бажанням і практикою забезпечує зовнішню контрольовану нормативність, яка масово підтримується суспільством. Можливо, прикладом опору нав'язаному, є транс-люди, які живуть за гендером, відмінним від того, який їм «присвоїли» при народженні.

Дж. Батлер стверджують, що якщо гендер є соціально сконструйованим, то і стать також має бути предметом соціального конструювання, стираючи таким чином різницю між ними. Припускаючи, що стать і гендер можуть бути ідентичними, Дж. Батлер переглядають загальноприйнятий поділ біологічних і соціальних детермінант ідентичності.

Наприклад, те, що незнайомці впізнають вас як хлопчика, вважається доказом міжстатевої ідентифікації, що свідчить про те, що соціальна приналежність функціонує як доказ конкретної ідентичності. Дж. Батлер наголошують, що «ідентичність забезпечується через стабілізуючі концепції статі, гендеру та сексуальності» (Butler, 1999, p. 23). Пояснюючи, що повторювані соціальні конвенції створюють вигляд природної основи гендеру, але насправді це перформативний процес. Гендерна перформативність описує,

як гендерна ідентичність формується через набір актів. Ці гендерні акти/дії, що повторюються протягом тривалого часу, сприяють формуванню гендерної ідентичності людини, пов'язаної із маскуліністю та фемініністю. Тож стать здійснюється через гендерні дії.

Дж. Батлер констатує, що стать не є вродженою рисою, а скоріше результатом культурних норм, які матеріалізуються через повторювані перформативні дії. «Стать» є штучною нормою, яка може змінюватися, розкриваючи її як конструкцію, що одночасно є нестабільною й підлягає лінгвістичному нав'язуванню. Незважаючи на те, що «стать» є лінгвістичною конструкцією, вона має матеріальний вплив на суб'єктивність і людське суспільство, формуючи наше розуміння себе та інших. Ідентичність є не чимось притаманним, а скоріше ілюзією, створеною через наші дії, переконливою ілюзією, яку підтримують соціальні санкції та табу. Тобто люди можуть змінювати сценарій своєї гендерної діяльності, звільнити себе та змінювати ролі так, як вважають за потрібне.

Дж. Батлер підкреслює трагічну помилку, критикуючи конструювання ідентичності геїв та лесбійок за допомогою засобів виключення. Визнання лесбійства як радикального виключення з гетеросексуальності, ненавмисно посилює залежність від гетеросексуальності заради свого власного існування. Цей підхід виключення парадоксальним чином зміцнює структури примусової гетеросексуальності, яким він прагне протистояти, оскільки він позбавляє себе можливості перевизначати та зруйнувати гетеросексуальні конструкції, які частково його визначають (Butler, 1990, p. 163).

«Якщо внутрішня істина гендеру є сфабрикованою вигадкою, і якщо справжній гендер є фантазією, встановленою та вигравійованою на поверхні наших тіл, тоді здається, що гендери не можуть бути ні істинними, ні фальшивими, а створюються лише як ефекти істини дискурсу первинної та стабільної ідентичності.» (Butler, 1990, p. 174).

Різниця між експресією та перформативністю є надзвичайно важливою. Якщо гендерні атрибути та дії є перформативними, тоді немає фіксованої

ідентичності, щодо якої ці дії можна було б оцінити як істинні чи хибні. Згідно з цією теорією, гендери не можна класифікувати як істинні чи хибні, справжні чи уявні, оригінальні чи похідні (Butler, 1990, p. 179). Однак їх можна вважати абсолютно неймовірними, коли їх розглядати критично, викриваючи сконструйовану природу гендерних ідентичностей і відкриваючи можливості для альтернативних гендерних конфігурацій поза традиційними нормами та обмеженнями.

Об'єкт позначає ті зони соціального життя, які вважаються «непридатними для життя» та «неможими для проживання», але густонаселені тими, хто не має статусу суб'єкта. Ця сфера «відрази» служить конститутивною стороною для сфери суб'єкта, обмежуючи його претензії на автономію та життя. Таким чином, суб'єкт конститується через силу виключення та відмови, що вимагає ототожнення з нормативним фантазмом «статі», водночас створюючи сферу неприйняття. Матеріалізація даної статі, як базис, включає в себе регулювання ідентифікаційних практик, щоб позбутися відрази, пов'язаної з нею. Однак це відкинуте почуття «неприйняття» створює постійну загрозу викрити самообґрунтовані презумпції суб'єкта, який має гендерну приналежність. Замість того, щоб розглядати цю загрозу як постійне змагання, приречене на поразку, Дж. Батлер припускають, що вона може слугувати критичним ресурсом у переосмисленні термінів символічної легітимності та зрозумілості.

Коли ми розглядаємо гетеросексуальну ідентифікацію, це часто відбувається не через пряму відмову ідентифікувати себе як гомосексуальну, а скоріше через неявну ідентифікацію з приниженою гомосексуальністю, яка повинна залишатися прихованою, маргіналізованою, стертою або придушеною. Це свідчить про те, що нормативні суб'єктні позиції, такі як білість шкіри та гетеросексуальність, справді можуть мислитися через область принижених ідентифікацій та артикулюватися з огляду на них. Тоді як геям і лесбійкам може не вистачати соціальної сили, щоб ефективно відмовитися від

гетеросексуальності, гетеросексистське обмеження діє через регулювання фантазматичної ідентифікації.

Зазначена загроза соціального приниження спонукає нас засумніватися в психоаналітичному розумінні статі та статевих відмінностей, зокрема через погляд на теорію Лакана.

Лаканівську концепцію статевої відмінності критикують за її тавтологічну природу, за втягання анатомії та мовних відносин в рамки нормативної гетеросексуальності. Припускається, що категорія «стать» існувала ще до її привласнення окремими особами, але також передбачається, що вона вже позначала окремі тіла до їх символічного позначення. Лакан заперечує біологічний детермінізм та вирізняє соціокультурну конструкцію гендерної ідентичності. Де сексуальна ідентичність не визначається біологічними чи вродженими факторами, а формується символічними системами та соціальними структурами, в яких перебувають індивіди (Ragland-Sullivan, 1982).

Тобто згідно з теорією Лакана, гендерна ідентичність за своєю суттю не пов'язана з біологічними факторами, а засвоюється через процес ідентифікації в цих структурах. Едіпова структура, центральна для лаканівського психоаналізу, стверджує, що індивіди розвивають своє відчуття гендерної ідентичності через складну сімейну динаміку та суспільні норми. Закон імені-батька (інше ключове поняття в теорії Лакана) стосується символічної влади, яка регулює соціальний порядок і формування ідентичності. Завдяки цим «символічним структурам» або «символічному закону» індивіди починають інтерналізувати та виконувати гендерні ролі та норми (Butler, 1993, p. 97).

Дж. Батлер звертають увагу, що в теорії Лакана сексуальне бажання виникає через гнітючу силу заборони. Бажання відділене від повного задоволення та насолоди введенням закону. Воно пробирається метонімічними шляхами та примусово керованими, в негативному значенні, рухами. Нездійсненна фантазія про повернення до насолоди, яка була до появи закону, водночас спонукає і фруструє бажання. Переслідування цієї фантазії загрожує

психозом, порушенням відносин суб'єкта з символічним порядком. Психоз загрожує втратою суб'єктивності та життя в мові, проявляючись у вигляді жаху зіткнутися з нестерпним цензором, схожим на смертний вирок. «Психоз постає не лише як перспектива втрати статусу суб'єкта і, як наслідок, життя в мові, але і як тероризуючий привид потрапляння під нестерпну цензуру, своєрідний смертний вирок» (Butler, 1993, p. 98).

У другому семінарі (1954-55) Лакан висунув концепцію, згідно з якою «поза принципом задоволення» лежить автономний принцип повторення або постійного наполягання. Цей принцип діє всередині несвідомого, проектуючи істини на екран динаміки суспільних відносин. Через повторення розділений людський суб'єкт шукає єдності та сталості, знаходячи узгодженість у стосунках і мовленнєвому розумінні (Lacan, 1954-1955, pp. 222-223). Однак Лакан також припускає, що порушення цієї «історії повторень» містить потенціал для феміністської сили. Адже сіючи роз'єднання між стандартними соціальними кодами, практиками та мовними звичаями, феміністки можуть працювати проти існуючих структур влади та змінити структуру відносин між об'єктами, що відкриває простір для нових форм суб'єктивності та волі.

За Дж. Батлер концепція лесбійського фалосу виходить за межі лаканівського структуралізму, не передбачає порівняння між уявними ідентифікаціями, бажаними та реальними. Натомість пропонується альтернатива, щоб методологічно переглянути гегемоністську уяву гетеросексуальної морфології. Основна увага зосереджена на витісненні символіки гетеросексистської статевої відмінності та звільненні альтернативних уявних схем для створення місць еротичного задоволення, а не на введенні нової частини тіла. Лесбійський фалос, пропонує академічну суперечку щодо привілейованого статусу фалоса як символу маскулінності та гетеросексуальності, пропонуючи альтернативні можливості для його символізації. Це порушує стабільність фалоса як символу та дозволяє його змінювати, підриваючи його маскуліністські та гетеросексистські привілеї (Butler, 1993, p. 90-91).

Дж. Батлер у «Скасуванні статі» пишуть, що як і Брайдотті⁷, виступає за деінституціалізовану філософію, їх приваблюють можливості, які випливають із невдалої діалектики та вони загалом вважають себе поганими матеріалістами. Проте визнають свою тенденцію до зосередження на мові, а не на тілі у власних творах. Це не означає зведення тіла до мови, а скоріше визнає вихід мови з тіла та її обмеженість у фіксуванні тілесних переживань (Butler, 2004, p. 198).

Стосовно перформативності, Дж. Батлер виявляють, що вона охоплює як мовлення, так і тілесні акти/дії. Відносини між ними складні, і тілесне життя так само відіграє вирішальну, але нерепрезентативну роль у формуванні мови. Спираючись на думки Шошани Фельман («Написання і безумство», 1985), вони стверджують, що мова походить від тіла, а лінгвістичні акти часто мають тілесні цілі, що виходять за межі свідомих намірів (Butler, 2004, p. 199). Існує розбіжність між статевою відмінністю як категорією, що обумовлює появу в мові та культурі, та статтю як соціологічною концепцією. Деякі дослідники стверджують, що статева відмінність має лише формальний характер, позбавлений семантичного змісту, тоді як інші зберігають її важливість у підкресленні патріархального панування. Ці дебати логічно поширюються на психоаналіз, зокрема на роль Едіпового комплексу в структуруванні бажання. Існує напруга між тими, хто вважає статеві відмінності немінучими, і тими, хто вважає, що їх патріархальна форма суперечлива. Розі Брайдотті належить до останньої групи, виступаючи за необхідність глобалізації розуміння роботи гнітючих патріархальних структур, визнаючи немінучість стевих відмінностей (Butler, 2004, p. 211). Ці дискусії сприяють постійному діалогу в рамках феміністської та квір-теорії.

По суті, економічна передумова, яка лежить в основі припущення, що одна ідентифікація купується за рахунок іншої, говорить про складну взаємодію влади, формування ідентичності та соціальної ієрархії. Розуміння того, як формулюються та підтримуються нормативні позиції суб'єктів, а також

---

⁷ Розі Брайдотті — сучасна вчена, філософ і теоретик фемінізму. Справляє значний вплив на сучасну феміністську філософію

способів, у які маргіналізовані⁸ позиції суб'єктів орієнтуються та чинять опір цій динаміці влади, що має вирішальне значення для критичного аналізу соціально-політичного ландшафту та пошуку більш інклюзивних та справедливих суспільних структур.

Отже ми визначили, що матеріальність тіл керується динамікою влади, це передбачає визнання того, що сутність тіл не є фіксованою властивістю, а ефектом впливу нормативних норм. Тіла невіддільні від норм, які керують їх матеріалізацією та визначенням цих матеріальних ефектів. Замість того, щоб розглядати «стать» як тілесну даність, на яку нав'язується гендерна конструкція, вона переосмислюється як культурна норма, яка керує матеріалізацією тіл. Це описує соціально сконструйовану природу статі. Процес припущення власної або статі взагалі, переосмислюється як складний механізм, за допомогою якого формується суб'єкт, а саме мовленнєве «Я». Це передбачає присвоєння та інтерналізацію тілесних норм, а не пасивне прийняття вже існуючих категорій. Така перспектива підкреслює активну роль індивідів у формуванні власної ідентичності.

Поняття «тілесного Его» Фрейда та ідея «проективної ідеалізації»⁹ тіла Лакана означають, що контури тіла частково формуються процесами зовнішньої ідентифікації, керованими трансформативними бажаннями. Ланцюг визначення який утворює стать та сексуальність, постійно відтворює тіла й анатомії, стираючи різницю між анатомічним тілом і його визначенням (усвідомленням). Анатомічне тіло завжди буде втягнуте в ланцюг сегрегації статевої відмінності, але воно також є «вищим» за цей ланцюг і впливає на нього, адже вимагає постійного повторення та відмінності. Якщо гетеросексуалізація ідентифікації та морфогенезу є історично умовною, ототожнення, які перетинають гендерні межі, можуть змінити репрезентацію статевих відмінностей.

Тілесне Его, створене через ідентифікацію, не є мімікрією попередньо існуючого тіла, але конститується через уявну схему. Дзеркало не відображає

⁸ Маргіналізовані ідентичності, такі як ідентичність квір спільноти, геїв та лесбіянок.

⁹ В сенсі ідеалізована проекція колективних бажань, «mirroring society».

попередньо існуюче тіло, а радше створює його як ефект (результат) марення, увічнюючи цикл ідентифікації та репрезентації. У наступних розділах ми будемо більш детально розглядати та переосмислювати терміни символічної легітимності гендеру та статі.

1.2. Фемінізм та квір-теорія

Важливість квір-теорії забезпечується її міждисциплінарним підходом і розвінчуванням нормативного розуміння гендеру, сексуальності та ідентичності. Вона виникла в різних культурних і критичних контекстах, включно з фемінізмом, постструктуралізмом, ЛГБТКА+ активізмом і постколоніалізмом, та руйнує традиційні бінарні й ієрархічні системи, чим відкриває нові напрями для розуміння складності людського досвіду. Квір-теорія виникла на тлі таких культурних подій, як епідемія СНІДу та активізм ЛГБТК+ у 1980-1990-х роках, що обумовили нагальну потребу висунути інтелектуальний виклик суспільним нормам та інституціоналізованим формам дискримінації. Тоді як дослідження лесбіянок і геїв зосереджувалися на конкретних категоріях ідентичності, квір-теорія вийшла за межі цих усталених рамок, пропонуючи ширший і більш широкий підхід.

У межах квір-історії було застосовано експансивний підхід до статі, гендеру та влади при дослідженні історичної обстановки сексуальної та гендерної ідентичностей. Такі роботи, як «Квір-історія Сполучених Штатів» Майкла Бронскі та «Коли Бруклін був квіром» Г'ю Райана, ілюструють цю ширшу перспективу виходу за межі вузьких категорій ідентичності для з'ясування складності історії ЛГБТК+. Однією з помітних тенденцій у сучасній квір-історичній науці є вивчення історії виникнення нормативних і ненормативних ідентичностей. Науковці досліджують те, як соціальні норми сформували досвід маргінальних груп, включно з расовими мігрантами, «gender outlaws» та осіб, які відхиляються від стандартних рамок ідентичності та визнання.

Такі знані теоретики, як Мішель Фуко, Гейл Рубін, Єва Кософскі-Седжвік, Джудіт Батлер, Елізабет Гросс, Діана Фусс і Девід Гальперін, зробили значний внесок у квір-теорію. Кожен з них запропонував власне трактування питань конструювання і функціонування гендеру та сексуальності. Уявлення М. Фуко про сексуальність як «дискурсивне виробництво» заклало основу для розуміння динаміки влади в системах знання. Аналіз сексуальних ієрархій Г.

Рубін та дослідження Кософскі Седжвік взаємозв'язку між гендером та сексуальністю ще більше розширили сферу застосування квір-теорії.

Сам термін «квір» означає відмову дотримуватися гетеронормативних стандартів, він позначає різноманітну критику сексуальності, раси та гендеру. Деконструюючи бінарні відмінності та викриваючи способи, якими соціальні норми формують сприйняття ідентичності, квір-теорія прагне усунути нерівність та демонтувати репресивні системи. Квір-теорію можна розглядати як останню за часом інституційну трансформацію досліджень небінарних людей, трансгендерів, лесбійок і геїв, що відображає постійну еволюцію академічного дискурсу навколо гендеру та ідентичності.

«Колись термін «квір» був, у кращому випадку, сленгом для гомосексуалістів, у гіршому — терміном гомофобних образ. Останніми роками «квір» почали використовувати по-іншому, іноді як загальний термін для коаліції культурно маргінальних сексуальних самоідентифікацій, а іноді для опису теоретичної моделі, що зароджується, і розвинулася з більш традиційних (академічних) досліджень лесбійок і геїв» (Jagose, 1996, p.1).

Критика Дж. Батлер есенціалізму в рамках феміністичного дискурсу, особливо щодо категорії жінки, є значним відхиленням від традиційних феміністичних підходів. В основу аргументації Дж. Батлер покладена думка про те, що фемінізм другої хвилі, прагнучи розширити можливості жінок та наголошуючи на соціальній конструкції статі, ненавмисно реіфікує¹⁰ або матеріалізує категорію жінки. Визначаючи те, що являє собою жінка, на основі таких рис, як материнство та емпатія, феміністки ризикують зміцнити бінарні поняття ідентичності. Дж. Батлер стверджують, що це підриває проект фемінізму, замінюючи один набір основоположних істин іншим, чим виключає можливість справжньої трансформації.

Важливо, що квір-історія охоплює набагато більше, ніж просто кілька добре відомих подій. Серед різноманітних аспектів квір-культури «драг» виступає як яскравий, але неправильно витлумачений вид мистецтва, який

¹⁰ Це помилка двозначності, коли абстракція (абстрактне [переконання](#) чи гіпотетична [конструкція](#)) розглядається так, ніби це конкретна реальна подія чи фізична сутність.

часто зводиться до спрощених стереотипів, створених як гетеросексуальними, так і квір-спільнотами.

Історично склалося так, що в «драг»-шоу домінували чоловіки, які виступали як жінки, що призвело до критики через залучення трансгендерних осіб. Колишні учасники Ru Paul's Drag Race виступили проти шоу через те, що в ньому немає інклюзивності для транс-квін, що стимулювало розмови про необхідність інтерсекційності, як у «драг»-культурі, так і в фемінізмі. Незважаючи на ці труднощі, драг та фемінізм мають спільні цілі — виокремити дискусійну проблему гендерного нормування і сприяти самовираженню.

Ефективність «драг»-перформансу служить вагомим прикладом на користь аргументації Дж. Батлер. Пародіюючи та перебільшуючи гендерні норми, «драг»-виконавці підкреслюють штучність і довільність гендерних ролей (Butler, 1990, р. 137). Через повторення гендерних дій «драг» викриває буденні повсякденні ритуали, які посилюють традиційні гендерні бінарності. Понад те, вигляд людини з чоловічими геніталіями, яка маніфестує фемінність, порушує есенціалістські припущення щодо статі та ідентичності, розкриваючи сконструйовану природу цих категорій. На прикладах із популярних культурних і документальних фільмів, таких як «Париж горить» (1990), Дж. Батлер ілюструють, як виконавці танців долають межі між гендерними проявами, руйнуючи традиційне розуміння ідентичності та сексуальності.

Важливо те, що «драг»-перформанс¹¹ підіймає онтологічні питання про цілісність суб'єкта, особливо суб'єкта жінки. Демонструючи, що гендерна ідентичність не фіксована, а пластична, «драг» актуалізує проблему визначення поняття автентичної та гендерної ідентичності за її суттю. Натомість він пропонує бачення ідентичності як умовної та схильної до змін (Butler, 1990, р. 145). У цьому сенсі «драг» є формою опору традиційним гендерним виявам, підриваючи претензії есенціалізму та відкриваючи нові можливості для самовираження та ідентифікації. В основі аргументів Дж. Батлер лежить ідея

¹¹ Однією з поширених помилок є думка те, що всі «драг»-виконавці є трансгендерами або що бути «драг»-виконавцем означає ідентифікувати себе як іншу стать. Насправді «драг» є формою виконання та самовираження, яка не обов'язково має відношення до гендерної ідентичності особи. Виконавці «драгу» можуть ідентифікувати себе як цисгендерів, трансгендерів або небінарних осіб.

про те, що виконавці «драгу» беруть участь у «нелояльному повторенні» автентичної ідентичності. Втілюючи перебільшені та стилізовані версії жіночності чи маскулінності, «драг»-виконавці виявляють перформативну природу гендеру. Подібним чином зображення гіпермаскулінності в гей-культурі протиставляється загальноприйнятим уявленням про автентичність маскулінності, демонструючи плинність і мінливість гендерних проявів. Parisis Burning дає подальше розуміння складності гендерної перформативності в «драг»-культурі. Учасники підпільного Drag Balls (1980-ті) борються з загальноприйнятим гендерними нормами, і такі особи, як Венус Екстраваганца¹², без зусиль видають себе за жінку, незважаючи на те, що вони соціалізовані як чоловіки. Це розмивання гендерних кордонів заплутує поняття автентичності. Недавні законодавчі зміни, такі як дозвіл особам змінювати свою стать у свідоцтві про народження без хірургічного втручання, відображають зростаюче визнання плинності та мінливості статі.

Проте з'явилися критики, які сумніваються, чи справді ця підривна діяльність проблематизує патріархальні структури влади, чи ненавмисно їх зміцнює.

Зокрема, критика зосереджується на поняттях агенції та політичної дії. Критики стверджують, що наголос Дж. Батлер на перформативній природі гендеру ризикує позбавити індивідів волі, залишивши феміністичний проект без головного героя. Крім того, спроби визначити, хто кваліфікується як жінка, можуть призвести до звинувачень в есенціалізмі, підриваючи інклюзивні цілі феміністичного активізму.

Так, Белл Гукс висуває переконливий контраргумент, припускаючи, що результати драг перевтілення можуть підтримувати, а не сприяти змінам гендерного та расового гноблення (Hooks, 1992, p.145). Вона стверджує, що в патріархальному суспільстві зображення білої заможної жіночності як ідеалу швидше увічнює існуючу динаміку влади. Наперекір трансформаційні дії на

---

¹² Венус Екстраваганца (22 травня 1965 - 21 грудня 1988) була американською трансгендерною виконавицею.

сцені, багато «драг»-квін намагаються змінити свій фундаментальний соціальний досвід поза контекстом «драг»-баблу.

Варто відзначити дослідження Естер Ньютон «MotherCamp» (1979) образів «драг»-квін поза сценою, що виявляє розрив між їхніми виступами та життєвим досвідом. Замість того, щоб автентично представляти жіночність, деякі «драг»-квін зберігають консервативну ідентичність середнього класу, підкреслюючи обмеження «драг» як інструменту для боротьби з укоріненими владними структурами. Зрештою, аналіз ефективності опору вимагає усвідомлення співвідношення сил.

Насправді «драг» є святкуванням жіночності та жіночого «я». Це унікальне вираження любові та захоплення різноманітністю гендерних ідентичностей і досвіду. У міру того, як «драг»-культура і фемінізм продовжують розвиватися та стають все більш інклюзивними, вони можуть знайти спільну мову у своїх спільних цілях руйнування гендерних ролей і захисту вільного вираження сексуальності. Зрештою, саме тому для Джудіт Батлер «драг»-культура та фемінізм не виключають одне одного, але скоріше доповнюють. Такі критики, як Проссер і Намасте, висловлювали занепокоєння щодо прикладів Дж. Батлер про трансгендерних осіб, стверджуючи, що вони можуть спотворити складність гендерної ідентичності та досвіду. Незважаючи на цю критику, Дж. Батлер дотримується своєї точки зору, що гендер є перформативним і що ці приклади придатні для ілюстрації цього твердження.

Роботи Дж. Батлер загострюють відмінність між інтеграційними та сепаратистськими поглядами, опротестовуючи саме існування ідентичності як основної проблеми. Дж. Батлер стверджують, що опір полягає в демонтажі ідентичності через пародію та повторення, в залученні антирасистської критики, щоб зміцнити свою антиідентичність, та виступає проти тоталізуючих жестів фемінізму. Його підхід має на меті бути самокритичним і краще задовольняти політичні потреби кольорових жінок та інших маргіналізованих груп (Names-Garcia, 2011, p. 25).

Варто зазначити існування загального редукаціоністського погляду на квір «теоретиків кольору», який припускає що всі вони поділяють однакову критику та теоретичні основи. Однак це є абсурдом. У багатьох випадках білі квір-теоретики цінують кольорових вчених лише тоді, коли їхні слова можуть бути використані для підтримки вже існуючих тверджень, зводячи їх до посилань-виносок, що найчастіше є тільки формою паразитування на «популярній інклюзивності». Заклики до більш складного аналізу сексуальності та бажання у зв'язку зі статтю, расою та класом існували з кінця 1970-х та початку 1980-х років, вони часто озвучувались кольоровими гетеросексуальними жінками та білими і кольоровими лесбійками.

Оскільки концепція «квір» продовжує розвиватися, вона не піддається легкій категоризації та не входить у нормативні рамки. Термін характеризується міждисциплінарним підходом, спирається на ідеї з таких галузей, як соціологія, антропологія, література, філософія, біологія та культурологія для аналізу складності ідентичності, бажання та репрезентації. Хоча Дж. Батлер визнають взаємозв'язок раси та статі у роботі «Тіла, що мають значення», їм часто не вдається достатньо врахувати расу у своєму аналізі. Незважаючи на визнання расової природи символічних практик, дискусії Дж. Батлер часто зосереджені насамперед на статі та сексуальності, а фактор раси залишається на периферії.

У роботі «Гендерний клопіт» Дж. Батлер визнають внесок «гетеросексуального контракту»¹³ Монік Віттіг і «обов'язкової гетеросексуальності» Адрієнн Річ у її концепцію гетеросексуальної матриці. Це визнання свідчить про певну спадкоємність між теорією лесбійського фемінізму та квір-теорією, незважаючи на те, що між ними спостерігається помітний розрив. Хоча ці роботи Річ та Батлер виходять з позицій феміністичної політики, квір-теорія гетеронормативності не обов'язково

---

¹³ Концепція «гетеросексуальної матриці» Джидіт Батлер мала вплив на квір-теорію завдяки концептуалізації гетеронормативності. Батлер визначає гетеросексуальну матрицю як культурну мережу, через яку натуралізуються тіла, статі та бажання. Ця матриця припускає, що для того, щоб тіла були цілісними та мали сенс, має існувати стабільна стать, яка виражається через, наприклад, чоловіче – чоловіче, жіноче – жіноче, що визначається опозиційно та ієрархічно через примусову практику гетеросексуальності.

стосується патріархальних визначень влади. Ефективна критика гетеросексуальності має містити два ключові елементи: критику гетеронормативності та критику гетеро-патріархату або гетеро-пригнічення, який полягає у систематичному чоловічому домінуванні в гетеросексуальності (Jackson, 1991, p. 163).¹⁴

Як фемінізм, так і квір-теорія зіграли важливу роль у захисті правових та соціальних змін. Феміністські рухи боролися за репродуктивні права, рівну оплату праці та за захист від насильства, тоді як активісти ЛГБТК+ виступали за рівність у шлюбі, антидискримінаційні закони та права трансгендерів. Ці зусилля часто перетинаються, коли феміністки та квір-активістки співпрацюють проти дискримінаційних законів і політики.

Вимога «добровільного материнства», висунута феміністками дев'ятнадцятого століття, ознаменувала зародження руху за контроль над народжуваністю, який зіштовхнувся з таким самим глузуванням та протидією, як і перші прихильники виборчого права жінкам. «Добровільне материнство» спростувало панівне уявлення про те, що дружини зобов'язані завжди виконувати сексуальні бажання своїх чоловіків, підкреслюємо сміливість жінок, які домагаються контролю над своїм репродуктивним вибором. Тоді як право на контроль над народжуваністю з часом отримало визнання в громадській думці США, питання легальних і доступних абортів залишалося суперечливим протягом ХХ століття.

Контроль над народжуваністю, що включає індивідуальний вибір, безпечні методи контрацепції та доступ до абортів у разі необхідності, вважається фундаментальною передумовою емансипації жінок. Незважаючи на універсальні переваги для жінок усіх соціальних класів і рас, рух проти народжуваності намагався об'єднати жінок різного походження, але часто не вирішував справжніх проблем жінок із робітничого класу. Крім того, деякі аргументи, висунуті прихильниками контролю над народжуваністю, були

---

¹⁴ Stevi Jackson, 'Heterosexuality, Heteronormativity and Gender Hierarchy', in *Heterosexuality in Question* (London: Sage, 1991), p. 163.

заплямовані расистськими ідеологіями, що підриває потенціал руху ефективно боротися з расизмом і класовою експлуатацією.

Основна перемога сучасного руху за контроль народжуваності відбулася на початку 1970-х років з легалізацією абортів, кульмінацією запалу та войовничості новонародженого руху за визволення жінок. Знакові рішення Верховного суду США у справах «Роу проти Вейда» та «Доу проти Болтона» підтвердили право жінки вирішувати, чи робити їй аборт, що означало важливе досягнення в розвитку репродуктивних прав.

Коаліція феміністок виступала за репродуктивні права, свободу від насильства в шлюбі та права лесбіянок на конференціях ООН, використовуючи відверту мову, а не ховаючись за такими термінами, як «гендер». Консенсус, досягнутий у формулюванні ООН щодо прав жінок, є риторично значущим, оскільки відображає міжнародне розуміння сексуальної автономії та рівності. Однак культурна варіативність концепції універсальності ставить перевизначає її транскультурний статус, як це видно в дебатах щодо включення прав лесбіянок. Опозиція Ватикану правам лесбіянок ілюструє, наскільки поняття універсальності стало суперечливим, що має наслідки для переосмислення людства та усталених основ суспільства.

Загадана Дж. Баталер відмова Ватикану від прав лесбіянок каталізує поштовх для трансформації загально прийнятих уявлень про універсальність, припускаючи, що інклюзія може переосмислити основні концепти загальноприйнятого існування людства (Butler, 2004, p. 189). Таке радикальне використання універсальності підриває усталені основи, вимагаючи реартикуляції. Виключення з універсальності, але висунення претензій у межах її термінів, створює перформативне протиріччя, що дестабілізує історичні стандарти. Вони не піддаються традиційному феміністичному розрізненню між тілесною статтю та соціальними гендерними конструкціями, стверджуючи, що наші гендерні дії впливають на нас фізично, формуючи навіть наше сприйняття тілесних сексуальних відмінностей.

Значення квір-теорії виходить за межі питань сексуальності й охоплює ширші поєднання соціального статусу та ідентичності. Її міждисциплінарний підхід дає змогу по-новому осмислити складність людського досвіду і те, як ідентичність формується під впливом численних факторів.

Феміністки по-різному сприйняли появу квір-теорії та її зв'язок із фемінізмом. Дехто вважає квір-теорію ключовим інструментом для феміністичної теорії, оскільки вона пропонує новий критичний акцент на сексуальності, який може доповнити зацікавлення феміністів у гендері. Однак існує також тенденція розглядати квір-теорію як розширення феміністичної теорії, що може виявитися проблематичним. Зусилля включити «квір» в існуючу феміністичну практику можуть ненавмисно звести нанівець проблемні питання, які квір-теорія ставить фемінізму. Це призведе до розмивання різних точок зору та підходів. Водночас поки деякі феміністки чинили опір або навіть вороже ставилися до квір-втручання, інші доклали зусиль, щоб поєднати феміністичні та квір-структури для аналізу гетеросексуальності. Ці обставини відображають напругу, яка зберігається у взаємодії між фемінізмом і квір-теорією.

З огляду на майбутні перспективи, квір-теорія залишається динамічною і такою, що постійно розвивається, опираючись фіксованим визначенням, і демонструючи здатність до постійної переоцінки та розширення. Пропонуючи концептуальну основу для розширення розуміння ідентичності та влади в сучасному суспільстві.

РОЗДІЛ II. АНАЛІТИКА ВЛАДИ. ІНТЕРСЕКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДЖУДІТ БАТЛЕР: ГЕНДЕР, РАСИЗМ, КОЛОНІАЛІЗМ

2.1 Роль влади, патріархату та капіталізму у формуванні та зміні гендерних стереотипів

Термін «інтерсекціональність», запропонований Кімберле Креншоу в 1989 році, отримав широке визнання, особливо на форумах ООН і неурядових організацій. Він наголошує на взаємопов'язаному характері дискримінації за ознаками статі, раси, класу та інших соціальних поділів. К. Креншоу також стверджувала, що дискримінація, спрямована проти власне темношкірих жінок, відрізняється від загальної дискримінації жінок або від античорношкірного расизму. Натомість цей термін включає унікальний складний досвід як сексизму, так і расизму. Зазначена концепція була висунута на Всесвітній конференції проти расизму у 2001 році й тепер стала невід'ємною частиною дискусій про права людини. Це не розроблена «теорія» про те, як влаштований світ, але передусім акцентування на розгляді того, як різноманітні процеси, що створюють відмінності, працюють разом (на чому, як погоджуються багато дослідників, доцільно зосередити особливу увагу). У 21-му столітті ліві активісти розширили поняття інтерсекційності за рахунок включення таких категорій, як клас і сексуальна орієнтація.

Джудіт Батлер визначають інтерсекційність через свою критику політики ідентичності, яка передбачає визнання складної взаємодії між різними соціальними категоріями, такими як раса, стать, гендер і клас, у формуванні досвіду пригніченості й привілейованості індивідів. Вони критикують поняття «необмеженого процесу позначення», яке припускає, що соціальні категорії є нескінченно розширюваними та відкритими. Натомість наголошують на важливості визнання історичних і контекстуальних особливостей, які формують побудову та інтерпретацію соціальних категорій. Цим

підкреслюється потреба в детальному аналізі, що враховує різноманітні умови та взаємодії влади та суспільства.

Гноблення жінок має глибоке коріння в історії розвитку сімейного осередку, особливо в багатьох давніх імперіях, у зокрема землеробських. У цих суспільствах, наприклад у Месопотамських імперіях, жорсткий патріархат був нормою, а шлюб був центральним фактором стабільності сім'ї, причому дозволялося мати декілька законних жінок та безправних наложниць (в разі матеріальної на це спроможності). Жінка вважалася власністю чоловіка, а її основна функція була пов'язана з відтворенням потомства. Жіноче безпліддя могло призвести до відмови від дружини або пошуку її заміни. Тоді як чоловіки могли підтримувати стосунки поза шлюбом без значних соціальних наслідків, таке не дозволялося пошлюбленим жінкам, чия подібна поведінка розглядалася як загроза суспільному порядку. Діти також мали беззастережно підкорятися своєму батькові. Така патріархальна структура в сім'ї була однією з перших, але напрочуд живучих форм гендерного гноблення.

У грецький період античності дискримінація жінок набула політичного виміру. Незважаючи на появу демократії та ідеї громадянства в Греції, вільні жінки були виключені з публічної сфери суспільного життя полісу. Грецька демократія базувалася на повному виключенні жінок, які були призначені лише для приватної сфери. Тоді як чоловіки були зобов'язані займатися справами полісу як громадяни, ойкос¹⁵ був простором нерівності, де жінки підкорялися своїм чоловікам.

У давньогрецькому контексті шлюб був фундаментальним для формування сім'ї, надаючи чоловікові владу *pater familias* над своєю дружиною та дітьми, роблячи його найвищим авторитетом у сім'ї. Під час публічних бенкетів, де жінок, як повноправних учасниць не було, їх розміщували в позах, подібних до постав рабів і змушували виконувати роль розважальників гостей, часто виступаючи майже оголеними. Крім того, грецьким жінкам не дозволяли

---

¹⁵ Ойкос — термін, який стосується трьох пов'язаних, але різних понять: сім'я, власність сім'ї та будинок.

пити вино в соціальному контексті, і їх часто описували як тих, що бояться та позбавлені волі чи мрій.

Таке відсторонення жінок від політичного життя та знань, яке запровадила грецька цивілізація, було широко поширеним, за винятком гетер, куртизанок, культивування мистецтва в середовищі яких мало на меті зробити їх приємними супутниками для чоловіків у хвилини дозвілля.

З розквітом капіталізму, попри потребу у більшій участі жінок в економічному та соціальному житті внаслідок скорочення населення, спричиненого війнами, їхнє політичне становище залишалось майже незмінним. Патріархат залишався центром пригноблення жінок й протягом Середньовіччя, частково через поширення женоненависницьких релігійних теорій, які зображували жінку як спокусу і плотський гріх чоловіка.

З переходом від Середньовіччя до Нового часу, особливо з розгортанням промислової революції, відбулися значні зміни в соціально-економічній системі, що вплинуло на роль і соціальну функцію жінки. Спочатку капіталізм, спираючись на патріархальну традицію, покладав на жінок відповідальність лише за суспільне відтворення (приватне життя), а на чоловіків — за виробництво (суспільне життя). Однак згодом капітал почав вимагати жіночої робочої сили, оскільки виробнича діяльність, яка здійснювалася в домашньому середовищі, більше не була достатньою для задоволення потреб системи.

Таким чином ранній (Марксів) капіталізм замінив собою патріархальний гніт, зробивши жінок подвійно експлуатованими підданими, фемінізувавши ринок праці та зробивши умови праці нестабільними. Подвійний тягар, коли жінки виконують як оплачувану діяльність поза домом, так і домашню роботу, характеризує цю експлуатацію.

Капіталізм відокремив місце виробництва від місця проживання й експлуатує жінок в обох просторах. Цей поділ підкреслює симбіотичні відносини між капіталізмом і патріархатом та посилив відносини пригноблення. Однак така динаміка парадоксальним чином створила умови для

того, щоб жінки, які мають схожі потреби, могли об'єднуватися на користь своєї соціальної емансипації, борючись за права та вимагаючи змін.

Третя хвиля фемінізму, яка виникла у 1980-х роках, започаткувала аналіз відмінностей та розмаїття, змістила фокус з дискусій про жінок, стать і секс на дослідження гендерних відносин. Цей рух прагне конструювати поняття жінки не лише в біологічних термінах, але й з огляду на різні поняття статі. Щобільше, він прагне включити різноманітні взаємозв'язки із багатьма формами пригнічення у феміністичну боротьбу, розширюючи ідею фемінізму, що має відповідати вимогам усіх жінок, а не лише білого буржуазного класу. Фемінізм постає як політичний інструмент та сприяє підриву основ капіталістичного деспотизму. Посилення жінок як політичних суб'єктів в межах власного соціального класу має фундаментальне значення для формування відчуття розширення можливостей і автономії, сприяє справжнім змінам у структурах, які підтримують гендерне пригноблення.

З марксистського погляду організація статі, сексуальності, сімейних структур і соціальних норм глибоко переплетена з капіталістичним способом виробництва. Акцент на нуклеарних сім'ях, жорсткі гендерні ролі та комодифікація праці сприяють відтворенню гноблення ЛГБТК+ у ранніх капіталістичних суспільствах. Перехід від домашнього виробництва до найманої праці (чоловіків) поза домом є ключовим аспектом для розвитку капіталізму в цей період, що призводить до витіснення жінок у сферу неоплачуваної домашньої праці. Капіталістичні ідеали свободи та рівності переплелися з системами гніту, включно з расизмом, сексизмом і гомо/трансфобією.

Зокрема, християнство часто засуджує одностатеві стосунки як гріховні, школи зміцнюють бінарний гендерний поділ, а культура споживча перетворює ЛГБТК+ ідентичність на товар заради отримання прибутку. Причому нормалізація ЛГБТК+ ідентичності не зруйнувала сім'ю чи суттєво підірвала капіталізм. Натомість це призвело до створення прибуткового ринку, що

обслуговує ЛГБТК+ споживачів, зберігаючи при цьому базову цис-гетеро-патріархальну систему.

У своєму інтерв'ю для Британської газети «the Guardian» (2021) Дж. Батлер відповідають на запитання про те, як гендерна ідентичність авторів вплинула на висунуту ними політичну теорію, міркуючи про те, що їх особиста ідентичність була в основному сконструйована зовнішніми силами, такими як сім'я, навчальні заклади та медичні установи. Цей процес формування ідентичності був сповнений труднощів, оскільки вони боролися з нав'язаними суспільними визначеннями та очікуваннями. Займенники (він, вона, вони), переважно призначаються ззовні, що призводить до складного зв'язку з гендерною мовою та світом навколо.

Батлер вважають інтригуючим, коли під час навігації цими конструктами, люди виявляють свободу волі у визначенні власних займенників, така практика варта захоплення та поваги. Особливо приваблює плинність займенників «вони», що відображає зміну в розумінні гендерної ідентичності. Хоча категорія «небінарний» не існувало тоді, коли писався «Гендерний клопіт» (1990), тепер вони приєдналися до цієї класифікації.

Стосовно протестів і протидії в усьому світі, особливо з боку рухів проти гендерної ідеології, Дж. Батлер розглядають їх як прояви ширшого порядку денного, який прагне нав'язати жорсткі уявлення про стать і гендер. Ці рухи часто підтримуються консервативними релігійними інституціями та неоліберальними інтересами, спрямованими на послаблення репродуктивної свободи, прав транссексуалів і гендерної рівності.

Досліджуючи свою причетність до гендерної теорії, Дж. Батлер наголошують на важливості своєї участі в ЛГБТК+ спільнотах і групах активістів. Дж. Батлер ніколи формально не здійснював «камінг-аут»¹⁶, через що їх було ототожнено з різними ярликами протягом багатьох років. Що сприяло їх глибшому самоусвідомленню складності гендеру, статі та

---

¹⁶ Процес, через який проходять ЛГБТК+ люди, намагаючись прийняти свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність і відкрито ділитися цією ідентичністю з іншими людьми. Камінг-аут — це дуже сміливий вчинок, він надзвичайно особистий і різний для кожного.

сексуальності. Проте, через це вони зазнавали труднощів, з якими стикаються маргіналізовані групи в ЛГБТК+ спільноті, включно з бісексуалами, інтерсексуалами й трансгендерами. Вибіркова нормалізація ЛГБТК+ ідентичностей збіглася з усуненням радикальних аспектів ЛГБТК+ руху та джентрифікацією¹⁷ квір-просторів.

Згідно з розробленою для умов раннього (класичного) капіталізму марксистською концепцією, капіталізм за своєю суттю побудований на експлуатації праці, коли люди змушені продавати свою робочу силу, щоб вижити, що часто призводить до відчуження від себе. Як зауважив Маркс в «Економічних і філософських рукописах» (1844), праця при капіталізмі стає чимось, що впливає ззовні на робітника, позбавляючи його можливості самостверджуватися та придушуючи його фізичну та розумову енергію. Це відчуження пронизує всі аспекти життя, включно з сексуальністю і гендерним самовираженням. У невинній гонитві за прибутком класичний капіталізм нав'язує жорсткі норми та очікування, які диктують прийнятні форми гендерної презентації та сексуальної поведінки. Ці норми не випадкові, але складно вплетені в капіталістичний ідеологічний апарат, слугуючи для підтримки статус-кво та зміцнення структур влади панівного класу. Понад те, тенденція до комерціалізації капіталізмом усіх аспектів життя поширюється на ідентичності ЛГБТК+, де боротьба за прийняття та визнання часто кооптується та комерціалізується заради прибутку. Наприклад, Європейські «Прайди», на заміну яким доводиться створювати Анти-Прайди та влаштовувати мітинги проти капіталізації квір-дискурсу.

По суті, політична теорія Дж. Батлер глибоко вкорінена в особистому досвіді щодо гендерної ідентичності та участі в ЛГБТК+ активізмі. Це підкреслює мінливість гендеру, важливість взаємозв'язку та постійної боротьби за соціальну справедливість і рівність. До появи терміну «квір» радикальні геї та лесбійки політики зосереджувались на таких питаннях, як «відкритість»,

---

¹⁷ Джентрифікація – це процес зміни характеру району через приплив більш заможних мешканців («джентрі») та інвестицій. Джентрифікація означає перетворення міського району з дешевого на престижний, що часто призводить до витіснення його попередніх мешканців.

боротьба з дискримінацією та насильством, а також за охорону здоров'я та громадянські свободи. Ці рухи прагнули переосмислити суспільні норми і створити інклюзивні простори, де люди могли б жити автентично, не боячись переслідувань. Крім того, вони підтримували альянси з ширшими рухами за соціальну справедливість, визнаючи взаємозв'язок боротьби проти расизму, економічної нерівності та колоніалізму.

На дискурс навколо сексуального насильства, раси та статі вплинули різноманітні теоретичні погляди, починаючи від псевдобіологічних аргументів і закінчуючи екологічними поясненнями. Такі вчені, як Коллінз, вдаються до псевдобіологічних аргументів, тоді як інші, як Браунміллер, Рассел, Маккеллар і Фаерстоун, посилаються на екологічні пояснення. Однак у їхніх аналізах виникає спільна тема: твердження, що чорношкірі чоловіки мають унікальну мотивацію вчиняти сексуальне насильство щодо жінок.

Однією з найперших теоретичних робіт, присвячених зв'язку згвалтування та раси в сучасному феміністичному русі, є «Діалектика статі: доводи до феміністської революції» (1970) Шуламїт Фаерстоун. Ш. Фаерстоун стверджує, що расизм по суті є розширенням сексизму, спираючись на біблійні та фрейдистські рамки (обмеження), щоб побудувати оповідь, де темношкірі чоловіки зображені такими, що мають неконтрольоване бажання сексуальних стосунків із білими жінками. Цей наратив свідчить про те, що чорні чоловіки прагнуть повалити домінування білих чоловіків і утвердити власну мужність, беручи участь у сексуальному завоюванні білих жінок. Теоретизація Ш. Фаерстоуна сприяє увічненню міфу про чорношкірого гвалтівника, узгоджуючи його з історичною тенденцією, яка звинувачує жертву та зміцнює расистські ідеології (Davis, 2011).

Такі вчені, як Кваме Холмс і Трева Еллісон, дослідили, як ідеї соціального безладу та державного контролю кореспондують з расовою та сексуальною логікою, особливо впливаючи на чорношкірий робітничий клас і бідні спільноти. Ці дослідження висвітлюють способи, якими гендерні ідеї щодо девіантності поведінки сформували академічні та політичні підходи до

вивчення життя темношкірих громад. Такі роботи, як «Докази буття» (2018) Даріуса Боста та дослідження Ніка Джона Рамоса про лікарняну систему Лос-Анджелеса, дають зрозуміти, як післявоєнні ідеали підтримання здоров'я вплинули на управління маргіналізованим населенням.

Важливою для нас є дискусія «Про нерівність». Ця дискусія відбулася на Оклендському книжковому фестивалі 2017 року, безпрецедентна розмова між Джудіт Батлер і Анжелою Девіс, модератором якої була Рамона Наддафф, у залі ради мерії Окленда. У ній наголошувалось на системній природі нерівності, що характеризується використанням ідей порядку та планування; методичності та прискіпливому адмініструванні, яке корениться в історичній несправедливості та підтримується владними структурами.

Подібним чином інші вчені, такі як Келвін Гернтон у «White Papers for White Americans», сприяють консервації згубних стереотипів про темношкірих жінок, стверджуючи, що вони сприймають зневажливі уявлення про себе через історичний досвід сексуальної експлуатації білими чоловіками під час рабства. Ці наративи, свідомо чи ненавмисно, служать для зміцнення расистських уявлень і підривають легітимність досвіду сексуального насильства щодо чорношкірих жінок. На додаток, історичні приклади, як, до прикладу, заява південного політика у 1920-х роках про мораль темношкірих жінок, підкреслюють тривалу спадщину таких шкідливих ідеологій. Зауваження цього політика мали на меті не лише виправдати власні моральні провини, але й укорінити стереотипи, які дегуманізували темношкірих жінок і виправдовували насильство проти них.

Нездатність кампанії за права абортів критично оцінити своє історичне коріння призвела до поверхневого розуміння підозр чорних громад щодо контролю над народжуваністю. Хоча крики про геноцид могли здаватися білим активістам перебільшенням, вони мали важливе значення для усвідомлення історичного контексту руху за контроль народжуваності. Дійсно, раніше рух виступав за примусову стерилізацію, расистську практику, але згодом стверджував необхідність всеосяжного репродуктивного правосуддя із виходом

за межі простого доступу до контролю за народжуваністю та абортів, включно з припиненням зловживання стерилізацією.

По суті, зазначені наукові оцінки, хоч і відрізняються своїми теоретичними рамками та підходами, сходяться в посиленні расових наративів сексуального насильства. Приписуючи вроджену сексуальну агресію темношкірим чоловікам і зберігаючи стереотипи про безладне статеве життя темношкірих жінок, ці наративи не лише приховують складність сексуального насильства, але й увічнюють системи пригноблення, що ґрунтуються на расизмі та сексизмі.

Гетеросексуальність має значну нормативну силу, впливаючи як на негетеросексуальну, так і на неконформну гетеросексуальну ідентичність, особливо на жінок. Квір-теорія головним чином зосереджена на деконструкції ієрархічної структури гетеросексуальної/гомосексуальної бінарності, розглядаючи її не просто як виразну, а як конститутивну динаміку гетеросексуальної влади. Дж. Батлер стверджують, що для того, щоб гетеросексуальність зберігала свій особливий соціальний статус, необхідна зрозуміла концепція гомосексуальності, що водночас забороняється та робить її культурно неприйнятною. Через це, гетеросексуальність залежить від гомосексуальності для підтримки власної ідентичності, хоча і як вигаданої конструкції (Butler, 1999, p. 98).

Седжвік підкреслює множинність і кумулятивну неузгодженість у концептуалізації одностатевого бажання та гей-ідентичності, паралельно з подібними непослідовностями в розумінні гетеросексуального бажання та ідентичності (Sedgwick, 1993, p. 82). Гетеронормативність, як її концептуалізує та критикує квір-теорія, належить до дискурсивного поля, яке легітимізує та привілеює гетеросексуальність у суспільстві. Цей привілей, однак, є умовним і нерівномірно розподіленим, оскільки узгодженість і привілей гетеронормативності тимчасові та суперечливі. Отже, сила гетеросексуальності не є однозначною, а гетеронормативність діє в суспільстві непомітно, всепроникаюче та ендемічно.

Дослідження Крістофера Чітті, про криміналізацію содомії у пізньосередньовічній Флоренції, для нас є дуже важливим, бо проливає світло на історичну динаміку влади та сексуальності. Він вивчає записи «Офіцерів ночі», судової колегії у Флоренції, якій доручено переслідувати содомію. Чітті показує, як сексуальні стосунки між чоловіками, часто педерастичні за своєю природою, віддзеркалювали класову нерівність, що призвело до переконань у содомії, та стало засобом для панівної родини Медічі зміцнити владу над своїми супротивниками та утвердити соціальну гегемонію. Чітті припускає, що такі фактори, як клімат, географія та соціально-економічна залежність, сприяли поширенню педерастії, особливо серед моряків. Він стверджує, що мандрівний характер роботи моряків дозволяв проводити вільний час для одностатевих зустрічей, які посилилися зі зростанням піратства як відповідь на суворі умови праці в капіталістичному торговельному судноплаванні. Чітті вважає піратів і содомітів «ідеологічними близнюками», які загрожували інтересам буржуазного класу, що призвело до придушення содомії, наприклад, в Нідерландській Республіці.

Цікавим є використання законів про содомію як зброї під час Французької революції, звертаючи увагу на використання буржуазією науки для патологізації гомосексуалізму. Він підкреслює використання памфлетів для поширення цієї інформації, ілюструючи, як буржуазія використовувала сексуальний дискурс для підтримання соціального контролю та зміцнення своєї влади.

Чітті досліджує, як буржуазія використовувала моральну риторику для контролю над гомосексуалізмом, аналізуючи роль пісуарів і перехід від феодалізму до капіталізму у формуванні сексуальних норм. Пісуари як місця гомосексуальної діяльності, так і міського регулювання, є гарною ілюстрацією того, як придушення публічних проявів сексуальності збіглося з появою буржуазних жінок у громадських місцях. Далі Чітті простежує перехід Європи від феодалізму до капіталізму, який спочатку децентралізував сім'ю, дозволяючи розвивати альтернативну сексуальність. Однак він стверджує, що

соціально-економічний прогрес врешті-решт призвів до переорієнтації нуклеарної сім'ї на сприяння створенню дисциплінованої робочої сили, що призвело до посилення сексуальних репресій. Критикуючи ідеї Фуко про «репресивну гіпотезу»¹⁸ та кидаючи виклик ідеї про те, що гомосексуалізм був виключно дискурсивно створений наукою про секс, він наголошує на спробах отримати державне визнання гомосексуалізму. Визнаючи прогалини, Чітті робить висновок, що поглинання особистого життя домінантним соціальним порядком перешкоджає потенційним контррегемоністським рухам.

За Дж. Батлер гомосексуальні прихильності, якщо вони не визнаються в межах нормативної гетеросексуальності, є не просто бажаннями, але перформатуються у різний спосіб. Заборона на гомосексуалізм сприяє розвитку циклу горя та провини, що призводить до меланхолійної ідентифікації, коли гомосексуальне бажання спрямоване всередину. Незважаючи на заборону, гомосексуалізм не викорінюється, а зберігається в межах самої заборони. Парадоксальним чином відмова від гомосексуалізму зміцнює його, оскільки заборона живиться інстинктом, від якого вона відмовляється. Зречення стає джерелом задоволення, що живиться гомосексуалізмом, який воно засуджує. Цей страх перед звільненням гомосексуальності від циклу зречення бентежить охоронців маскулінності, оскільки маскулінність ґрунтується на відмові від гомосексуалізму. Геї в армії загрожують цій сконструйованій маскулінності, кидаючи виклик її основі (відмові від гомосексуалізму).

Тож інтерсекціональність є не просто модним словом чи теоретичною концепцією, але слугує методологічним інструментом для аналізу взаємодії та спільного конструювання різних форм нерівності. Це — методологічний підхід, який кидає виклик вузькому фокусуванню на одній категорії та заохочує дослідження різних форм гноблення та привілеїв. Такий підхід вимагає

---

¹⁸ Репресивна гіпотеза – це поширена теорія, що аналізує розвиток наших зовнішніх уявлень про сексуальність. Вона припускає, що в кінці середньовіччя і в епоху Відродження існувало переважно вільне та легке ставлення до сексуальності. Але потім, у XVII столітті, буржуазія пригнітила сексуальність. Репресивна гіпотеза стверджує, що зростаюча буржуазія була стурбована економічною продуктивністю і прагнула спрямувати всі трудові сили у потрібне русло, щоб уникнути витрати енергії на сексуальні потреби. Тому секс поза репродуктивних цілей усіма силами пригнічувався. Таким чином, ця теорія стверджує, що якщо ми хочемо звільнитися, потрібно стати вільними та відкритими щодо нашої сексуальності.

дослідження власної ситуації та упереджень, щоб розвинути детальне розуміння того, як різні змінні впливають на досвід людей.

Фемінізм постає як політичний інструмент проти історично сформованого підпорядкування та класичної капіталістичної експлуатації, спрямований на внесення змін до політичної та культурної структури суспільства, з метою подолання ідеї нав'язаних гендерних зобов'язань та історичних соціальних функцій, покладених на жінок.

Парадоксальне поєднання свободи та репресій у капіталізмі породжує систему сексуальних страждань для більшості маргіналів. Стигматизація ЛГБТК+ осіб функціонує як механізм виключення їх з ринку праці, дисциплінуючи як «квір», так і гетеросексуальних осіб, які опираються суспільним нормам. Гендерно неконформні особи, разом із багатьма геями, лесбійками та транссексуалами, стикаються з дискримінацією при працевлаштуванні, що обмежує їхні перспективи професійної самореалізації та відкидає їх на маргіналізовані позиції в робочій силі.

Транслюди, особливо кольорові, часто виявляються безробітними або з неповною зайнятістю, слугуючи резервною армією робочої сили та ще більше обмежуючи діапазон гендерних, статевих і сексуальних переживань, доступних для більшості. Ця системна маргіналізація увічнює сором і таємницю навколо ідентичностей ЛГБТК+, обмежуючи бажання та прагнення незліченної кількості людей у капіталістичному суспільстві.

2.2. Джудіт Батлер та Мішель Фуко про владу та ідентичності

Аналіз влади М. Фуко зосереджується на тому, як вона функціонує через певні дискурси та практики, щоб формувати та регулювати ідентичності, в тому числі ті, що стосуються статі та гендеру. М. Фуко наголошує на плідності дискурсів навколо теорії материнства. Вона стосується способів, у які ці дискурси формують і конструюють соціальні норми, в тому числі норми, пов'язані зі статтю та сексуальністю. Теорія материнства може ненавмисно посилити гетеросексистські норми, пропагуючи певні ідеали материнства та сімейної структури. Крім того, концепція Фуко ставить під сумнів припущення про те, що гендерна ідентичність є фіксованою та бінарною, припускаючи натомість, що вона мінлива та сконструйована через соціальні практики.

У «Суб'єктах бажання» (1987) Дж. Батлер (Butler, 1987, р. 179-183) спочатку аналізують спорідненість Фуко з Гегелем, розглядаючи розділ 4 есе М. Фуко «Ніцше, генеалогія, історія» (Foucault, 1971, р. 369-91). Припускаючи, що коли Фуко наводить погляди Ніцше, він таким чином апелює до своїх власних переконань, хоча й не наводячи доказів цього припущення. Дж. Батлер вважають, що зазначене есе відображає деякі з найважливіших ідей Фуко. Водночас припускаючи, що хоча цей нарис корисний для розуміння впливу Ніцше на мислення М. Фуко, його уявлення про владу, тіло та сучасний суб'єкт відрізняються від уявлень Ф. Ніцше.

У своєму обговоренні твору «Ніцше, генеалогія, історія» Дж. Батлер зосереджуються на тлумаченні М. Фуко концепції Ф. Ніцше *Entstehung*¹⁹ — походження або виникнення нових соціальних конфігурацій внаслідок панування одних індивідів над іншими.

Дж. Батлер розглядають інтерпретацію Фуко як «ніцшеанську переробку» (Butler, 1987, р. 180) гегелівської діалектики пана та раба у «Феноменології духу» (1807). Зазначаючи, що в тексті Гегеля дія як пана, так і раба залежить від визнання (прийняття) ними спільної соціальної реальності, що також уможлиблює конституювання історичного досвіду. Однак Батлер відрізняють

¹⁹ Момент з доробку Ф. Ніцше, що стосується контексту появи культурних ідеалів. Ф. Ніцше обирає функціональний підхід до культурних одиниць, посиляючись на суперечливе походження культурних ідеалів.

думку Фуко від думки Гегеля, стверджуючи, що Фуко концептуалізує відносини між протиборчими силами лише в термінах дистанціонування та відмінності. Відкидаючи ідею Гегеля про те, що синтез долає панування, і припускаючи, що з точки зору Фуко конфлікт призводить до непередбачуваних результатів, а не до вищої єдності. Та стверджуючи, що Фуко концептуалізує історію як безперервний цикл панування, де виникають нові суспільні формації (Butler, 1987, p. 182). Відповідно цитуючи уривок із «Ніщє, генеалогія, історія», де Фуко припускає, що конфлікт замість того, щоб вирішуватися на законній основі, увічніює сцени насильства та встановлює нові форми панування. Дж. Батлер інтерпретують цю думку про панування та закон як власну точку зору самого М. Фуко.

Дж. Батлер стверджують, що згідно з М. Фуко, панування закону має продуктивні наслідки, що призводять до появи нових історичних конфігурацій влади. Дж. Батлер виокремлюють з есе М. Фуко ключові елементи його концепції влади: бінарне відношення панування, що регулюється законом, та створення нових соціальних конфігурацій в результаті цього регулювання. Характеризуючи владу у М. Фуко як юридичну з точки зору регулювання та продуктивну за своїми ефектами. У М. Фуко, панування діє через заборону, водночас продукуючи елементи, які воно контролює. Нестабільність цих відносин означає, що вони схильні до зривів і несподіваних змін конфігурації. Регулятивні або нормотворчі закони породжують явища, які вони прагнуть контролювати, ненавмисно викликаючи наслідки та резонанси через відсутність заздалегідь визначених рамок для розвитку історичного досвіду.

Спираючись на ідеї Гегеля, Дж. Батлер розширюють свій аналіз, розглядаючи концепцію «нешасної/невеселої свідомості» (тобто концепцію «скорботного життя» маргіналізованих груп, їх етику ненасильства ґрунтовану на почутті повної взаємної вразливості) та її наслідки. Вони стверджують, що інтерналізація норм через динаміку влади формує психіку, сприяє рефлексивності та активності, а також увічніює рефлексивні норми. Завдяки цьому через здатність до саморефлексії психіка має можливість опиратися,

формулювати та нормувати бажання, владу та ті норми, які своєю чергою формують її саму. Тобто вона набуває певної психічної форми, яка водночас є і агентом влади, і її жертвою. Беручи до уваги їх попередні уявлення про перформативну природу гендеру, Дж. Батлер акцентують на ролі повторення і повторюваності у руйнуванні ідентичності та її ознак, використавши цю обставину в аналізі динаміки влади у «Гендерному клопоті» (1990) і «Тілах, що мають значення» (1993).

У М. Фуко влада розглядається як одинична та унітарна. Згідно з цим Дж. Батлер розуміють правову систему як продуктивну, регулюючу та репресивну, що генерує культурне життя. Зміни відбуваються, коли юридична влада ненавмисно підриває саму себе, що призводить до непередбачуваних наслідків.

Таке трактування есе М. Фуко, сформульоване як «діалектика, позбавлена сили синтезу» (Батлер, 1987, р. 183), унаочнює пізніше тлумачення влади у Дж. Батлер. У «Гендерному клопоті» (1990) акцентується на домінуванні через регулювання та на його нестабільності, висвітлюються невидимі, проліфераційні ефекти влади та визначається опір як витіснення, підривна діяльність і збочення (perversion). Теми бажання та визнання, запозичені з діалектики пана та раба, вплинули на їхні подальші роботи, присвячені сексуальній забороні та нестабільності мови ворожнечі.

У «Наглядати й карати» (1975) М. Фуко вводить дисциплінарну владу як ключовий елемент в історії та генеалогії в'язниці. Він стверджує, що в'язниця домінує в сучасній пенітенціарній системі, оскільки вона використовує дисциплінарні методи, які застосовуються не лише у в'язницях, але й у таких установах, як школи, військові табори та промислові майстерні.

Інтерпретація Дж. Батлер влади, тіла та суб'єкта у М. Фуко, висвітлена в «Суб'єктах бажання» (1987), починається з ідеї тіла як історичного об'єкта, викладеної в «Ніцше, генеалогія, історія» (1971). Там тіло розглядається як поверхня, де події вписані мовою та розчинені ідеями. Пізніші роботи Дж. Батлер, такі як «Гендерний клопіт» (1990) і «Тіла, які мають значення» (1993),

переглядають це тлумачення. Там душа розглядається як нормативний ідеал, а тіло як процес матеріалізації, що є результатом повторюваного цитування норм.

У книзі «Скасовуючи гендер» Батлер проводять паралелі між ідеєю Фуко про душу як інструмент влади та концепцією Аристотеля про душу як форму і принцип тілесної матерії. Вони зазначають, що хоча душа може здаватися такою, що охоплює і конститує тіло, існує також і той аспект, що тіло існує до того, як на нього накладається відбиток влади. Батлер підкреслюють витіснення тіла суб'єктом у деяких роботах Фуко, припускаючи, що суб'єкт виникає за рахунок тіла. Адже спроба влади нормалізувати та регулювати тіла постійно наштовхується на нестабільність, притаманну суб'єктивації.

М. Фуко не сподівається повністю подолати владні відносини, а скоріше примножити форми опору численним формам владних відносин. Щоб зробити це, необхідно спершу зосередити увагу на безлічі форм, використовуючи продуктивну модель влади. Таким чином М. Фуко намагається відкрити більше простору для опору та самостворення шляхом боротьби зі стримуючими ефектами тоталітарних теорій та юридично-дискурсивної моделі влади, з якою вони оперують.

Критика теорії материнства з боку постмодерністських феміністів, таких як Ненсі Фрейзер і Лінда Ніколсон, зосереджена навколо прийняття фрейдистської передумови, яка передбачає існування основоположного почуття власного «Я», яке сформувалося через ранні взаємодії з батьками. Ця ідея гендерного «глибинного Я», що зберігається в дорослому житті та виходить за межі расового, класового та етнічного поділу, проблематична з кількох причин. Передусім тому, що приховує культурну та історичну специфіку ідентичності, яка є центральною проблемою аналізу М. Фуко.

М. Фуко відкидає концепцію глибинного «Я», оскільки вона не помічає мінливу та умовну природу ідентичності, яка формується історичними, культурними та інституційними факторами. Теорія материнства, яка ототожнює чоловіче домінування з психологічно обґрунтованою чоловічою гендерною ідентичністю, нехтує складністю інституційного посередництва у збереженні

гендерної динаміки влади. Натомість феміністка М. Фуко наголошує на різноманітних механізмах, за допомогою яких виникають ефекти чоловічого домінування та конституюються гендерні ідентичності.

Мішель Фуко зазначає, що до кінця 18 століття сексуальні стосунки регулювалися трьома різними кодексами: канонічним правом (християнським релігійним правом), християнським пасторальним правом (релігійною мораллю, яка посилюється особистим контактом з місцевим священником чи пастором) і цивільним законом. Всупереч тому, що ці кодекси забороняли багато сексуальних злочинів, які мали місце поза шлюбом (такі як зоофілія чи содомія), їх основна увага була спрямована на гетеросексуальні подружні пари. Ці «інші» злочини були частково визначені методом їх виключення із прийнятної форми шлюбу. М. Фуко припускає, що закон враховував важливі відмінності між різними способами, якими можна порушити правила належної (власне подружньої) сексуальної поведінки. Крім того, подружжю доводилося стикатися з втручанням влади, яка досліджувала одружених людей, щоб переконатися, що їхні стосунки були здоровими та правильними, а також адекватно репродуктивними.

Справа не в тому, що М. Фуко відкидає наукові знання або вважає результати наукових досліджень сексу фальшивими й такими, що не заслуговують на довіру. Але Фуко змінює філософію розгляду, наголошуючи на тому, що ми маємо розуміти поняття істини як умовно-історичні соціальні конструкції, які виникають під впливом складного набору історичних обставин. Історичне трактування сексуальності М. Фуко не має на меті спростувати науку чи наукові відкриття, натомість прагне показати, що наука завжди поєднана з силою. Оскільки знання та сила завжди пов'язані, будь-який дискурс про істину чи науку, інфіковану практикою (як *Scientia sexualis*), або набір езотеричних технік (*Ars erotica*) за своєю суттю є політичним.

Елементи репресивної гіпотези є характерно марксистськими, особливо тенденція вважати сучасну історію як історію зростаючої буржуазії, яка поступово формує світ згідно зі своїми інтересами. Хоча М. Фуко відходить від

цієї моделі, але зберігає елементи марксистського мислення в тому, що вбачає економічні, політичні та культурні процеси як такі, що глибоко переплетені. Окрім цитування Ф. Ніцше, М. Фуко також дещо наслідує свого набагато більш раннього французького попередника, філософа Рене Декарта. Подібно до того, як Декарт розпочав свої Роздуми про першу філософію зі спроби засумніватися в тому, що світ поза його свідомістю реальний, М. Фуко також формулює свої провокаційні виклики репресивній гіпотезі як «сумніви». «Історія сексуальності» М. Фуко є не просто історичним, але філософським твором, який прагне знайти нові підходи для глибшого розуміння взаємовпливу влади та знання у формуванні сучасної сексуальності, навіть самої сучасної суб'єктності (суб'єктивності).

Хоча феміністичний дискурс Бальбуса посилається на матеріальний, втілений суб'єкт, він не обов'язково уникає гомогенізуючих теоретичних тенденцій, які критикує аналіз М. Фуко. Однак це не означає, що підхід Фуко не залишає місця для творчих суб'єктів. Відмова М. Фуко від гуманізму не тягне за собою повну відмову від ідентичності. Тут радше маємо критику гуманістичних дискурсів, які віддають пріоритет єдиному й автономному суб'єкту, що наголошує натомість на фрагментованій і децентрованій природі індивідів у соціальному полі. Точка зору М. Фуко підриває ідеї універсальної та фіксованої людської ідентичності, але вона не заперечує важливості самоусвідомлення особистості в соціальному та історичному контекстах. Відкидаючи твердження про універсальну ідентичність, аналіз М. Фуко дає змогу зрозуміти, як індивіди конструюються та формуються дисциплінарними технологіями та відносинами влади. Він не дискредитує спроби зрозуміти себе, але скоріше критикує ті з них, які претендують на універсальну значущість і авторитет.

Дж. Батлер досліджують концепцію волі за межами традиційного поняття суб'єкта, припускаючи, що суб'єкт не володіє владою, а проявляється як постійна напруга чи діяльність. Аналізує використання М. Фуко займенника «вони» для позначення як індивідів, так і владних відносин, зазначаючи, що ця

двозначність розхитує традиційну граматику. Розглядаючи дослідження М. Фуко рухів проти ув'язнення у дев'ятнадцятому столітті, наголошує на тому, як влада діє через тіло. Уявлення М. Фуко про тіло як на місце перенаправлення та переоцінки влади ускладнює традиційне розуміння волі та опору. Згідно з цими твердженнями, концепція тіла у М. Фуко виходить за рамки пасивного об'єкта влади, воно стає активним, де влада одночасно застосовується та трансформується. Тіло не просто підпорядковується владі; воно також породжує продуктивні сили в поєднанні з динамікою влади. Подібно до власне технології, дисциплінарна технологія працює в машинний спосіб. У Гайдеггера М. Фуко переймає ідею про технології як рамки, в полі яких проявляються об'єкти. В обмеженнях дисципліни люди об'єктивуються як об'єкти влади та знання, подібно до того, як природа розглядається в аналізі Гайдеггера. У «Наглядати й карати» тіло розглядається як частина багатосегментної машини, де його частини та сили взаємодіють з іншими тілами, утворюючи нові конфігурації. Влада описується як низка машинних ланок, що утворюють мікрофізику влади, яка автономно пронизує соціальне тіло, організовуючи та відтворюючи себе. Весь текст М. Фуко метафорично посилається на машину, описуючи в'язницю як машину, порівнюючи військові батальйони з машинами, що мають рухомі частини, та характеризуючи Паноптикум як дивовижну машину.

М. Фуко також працює у парадигмі антипсихіатрії, що є дуже важливим для квір-дискурсу, у рамках традиційної біомедичної моделі, якій притаманні стосунки лікар-пацієнт. У цій структурі лікар, який історично зображувався як чоловік, що має авторитет у визначенні та діагностиці захворювань, тоді як від пацієнта, який часто перебуває у вразливому стані, очікується, що він буде виконувати рішення лікаря та мовчати про їх спільний досвід.

Така нерівна динаміка влади увічніює символічне насильство, коли пацієнт може відчувати себе позбавленим прав і бути маргіналізованим в системі охорони здоров'я. М. Фуко припускає, що ця динаміка особливо виражена, коли пацієнт є жінкою, а хвороба пов'язана з гендерними

проблемами, наприклад такими, як рак грудей. У цих випадках владні стосунки додатково ускладнюються гендерними нормами та очікуваннями, які можуть сприяти почуттю підкореності та беспорядності пацієнта. В цілому концепція «ролі хворого», «ролі пацієнта» та «ролі вмираючого\присмертного», є соціально сконструйованими ролями, які люди беруть на себе, коли вони хворіють, звертаються за медичною допомогою або стикаються зі смертю. Ці ролі не є фіксованими, але формуються культурним та історичним контекстом. «Народження клініки» М. Фуко є основоположним текстом, який досліджує еволюцію медицини та появу сучасного клінічного середовища. Аналіз професіоналізації медицини, здійснений Фуко, висвітлює зсув до ієрархізованої та домінантно-наглядацької структури в медичних закладах. Наголошує, що традиційні наукові дослідження зосереджені на досвіді білих чоловіків, що часто призводить до ігнорування специфічних проявів хвороб в жіночих тілах і поширенню андроцентричних упереджень.

З феміністичного погляду ці процеси регулювання та контролю виявляються глибоко сексистськими та гендерно забарвленими. Наприклад, М. Фуко звертає увагу не те, як нормальний досвід жіночого тіла (менструація, вагітність і післяпологова депресія тощо), патологізується і стигматизується в медичному дискурсі, часто через андроцентричні упередження в дослідженнях і клінічній практиці. Цей гендерний прояв біосили сприяє проблемним стосункам між жінками, чорними, квір, транс-пацієнтами та лікарями-чоловіками.

Крім того, аналіз М. Фуко показує, що таке домінування насправді розгортається в ширшому континуумі насильства, яке виходить за межі медичного закладу. Гендерна динаміка влади у стосунках між лікарем і пацієнтом може віддзеркалювати й посилювати інші форми насильства щодо жінок, такі як домашнє насильство, домагання та сексуальне насильство. Розуміння цих зв'язків має важливе значення для розв'язання проблем системної нерівності та дисбалансу влади, які сприяють маргіналізації та віктимізації жінок у різних контекстах. Поєднуючи патріархальну науку, біомедичну модель, гендерні відносини та насильство, наведений фрагмент

підкреслює взаємозв'язок цих систем гноблення. Відповідно, мовчання про досвід жінок у медичній системі увічнює форму насильства щодо жінок, подібну до інших форм соціальної маргіналізації та дискримінації. Згідно з М. Фуко таке усунення жінок від влади та позбавлення голосу, провокує континуум насильства, глибоко переплетений з патріархальною структурою і західного, і східного суспільства.

У «Гендерному клопоті» (Butler, 1990, р. 57-77) Дж. Батлер використовують психоаналіз, щоб дослідити те, як примусова гетеросексуальність формує гендерну ідентичність на індивідуальному рівні. Тут досліджена роль заборон і табу у формуванні індивідуального розвитку, наведена критика З. Фрейда за встановлення вроджених бажань і схильностей в індивідах та ігнорування впливу табу на гомосексуалізм поряд з інцестом. Погоджуючись з М. Фуко, Дж. Батлер послуговуються генеалогічним підходом для аналізу гетеросексуальної матриці та переосмислює концепції Фрейда про репресії та табу на інцест через «генеалогічну критику фундаменталізму» (Butler, 1990, р. 72), та стверджує, що влада передує статі, гендеру та бажанням.

Дж. Батлер наголошують, що, приховуючи генеалогію сексуальних схильностей, влада створює ілюзію того, що психічні факти керують культурними конфігураціями сексуальності, тоді як насправді влада (і відповідна культура) формує ці факти.

В аналізі, який резонує з лаканівським, Дж. Батлер тлумачать репресії не лише як накладення заборон, але і як встановлення санкцій та розмежування того, що є допустимим і законним (Butler 1990, р. 65). Відповідно стверджуючи, що закон функціонує дискурсивно та регулятивно, не лише як негативний код, але і як закон дискурсу, визначаючи те, що можна, а що не можна говорити. Табу, стверджують Дж. Батлер, є продуктивними, оскільки вони визначають як межі легітимності, так і сфери мовленнєвої виразності.

Однак спроба Дж. Батлер застосувати концепцію влади М. Фуко як продуктивну для переосмислення психоаналітичних табу та заборон контрастує з критикою психоаналізу М. Фуко в «Історії сексуальності, том 1» (1976). У цій

роботі М. Фуко явно відкидає поняття табу і заборони. Дж. Батлер визнають, що не зосереджується на універсальності табу на інцесту, але припускає, що їх краще розуміти як конкретний історичний прояв динаміки влади, особливо актуальний для пізніх капіталістичних домогосподарств, де бажання матері одночасно і заохочується, і обмежується.

Досліджуючи лаканівську інтерпретацію Антігони, Дж. Батлер²⁰ критикують його характеристику її як втілення «етики бажання». Згідно з трьома порядками Лакана²¹ (уявним, символічним і реальним) дії Антігони походять від бажання, вкоріненого в Реальному, поза обмеженнями мови та соціальних норм (Lacan, 1992b). Це бажання, викликане жагою до «чистого буття» Полінея, являє собою несвідому тугу, яка не піддається раціональному поясненню.

С. Жижек, навпаки, критикує таке прочитання Лакана Дж. Батлер та пропонує власну інтерпретацію Антігони як революційної постаті. Тоді як Батлер зосереджується на гендері та політиці, Жижек наголошує на політичних наслідках дій Антігони в рамках держави (Žižek, 1992, p. 44)²².

Підсумовуючи зазначаємо, що і Дж. Батлер, і С. Жижек пропонують цінне уявлення про значення Антігони як політичної та соціальної фігури, підкреслюючи її актуальність для сучасного дискурсу про владу та спротив. Завдяки їхньому аналізу Антігона постає як складний і багатогранний персонаж, дії якого продовжують надихати на критичні роздуми та політичну участь жінки та маргіналізованих індивідів.

Для Є. Седжвік точка зору М. Фуко про відносини між мовою та владою дещо відрізняється від уявлення, що фалоцентричний дискурс має повну владу. Замість того, щоб розглядати дискурс як монолітну силу, М. Фуко вважає його за своєю суттю неоднозначним і багатоголосним. Тобто, де є дискурс, є місце для конфлікту та змагання, коли різні голоси змагаються за домінування.

²⁰ Butler, Judith 2000 *Antigone's Claim: Kinship Between Life and Death*. New York: Columbia University Press.

²¹ Lacan, Jacques 1992a *The Seminars of Jacques Lacan, Book VII: The Ethics of Psychoanalysis, 1959-60*. Miller, J-A (ed.) Translated by Porter D. New York: Norton. pp. 243-290.

²² Žižek, Slavoj 1992 *Enjoy Your Symptom! Jacques Lacan in Hollywood and Out*. New York; London: Routledge.

У цьому контексті жінки є не просто пасивними реципієнтами домінуючих дискурсів; вони мають право приймати та адаптувати мову для власних цілей. Хоча вони можуть не мати повного контролю над дискурсом, чоловіки також його не завжди мають. М. Фуко припускає, що наші стосунки з дискурсами, які ми використовуємо, відзначаються поєднанням стосунків, вибору та випадковості. Незважаючи на всюдисутню владу, М. Фуко не знаходить жодного місця опору чи фіксованого суб'єкта історії. Натомість наголошуючи на плинності та неоднорідності владних відносин, описуючи соціальне поле як поле битви, де влада циркулює, а індивіди беруть участь у боротьбі. Свідомо опираючись визначенню конкретних суб'єктів боротьби, визнаючи, що влада діє складно та багатогранно.

Постструктуралізм М. Фуко передбачає не повну відмову від політики, заснованої на ідентичності, але скоріше пошук справжньої ідентичності як основи для універсальної емансипації. Така відданість постструктуралістським методам і аналізу завжди має бути відкритою для переоцінки. Іншими словами, коли ці дискурси стають дедалі легітимнішими, має існувати відкритість до заперечення або виходу за межі них, якщо вони стають обмежувальними, гальмуючими чи компромісними.

Однією з позитивних рис дискурсу М. Фуко є його постійний опір спробам перетворити його на політичну ортодоксальність.

Погляд М. Фуко на динаміку влади в контексті сексуальності, зокрема у дослідженні медичних і правових дискурсів, є основою для розуміння того, як ідентичність конструюється та підтримується в суспільстві. Аргумент про те, що влада пронизує все, але нерівномірно розподілена, підкреслює, що суспільні інституції, такі як медицина та право, користуються владою у визначенні та регулюванні таких категорій, як «гомосексуаліст»

Багато у чому завдяки доробку М. Фуко розвивається критичне розуміння того, як гомосексуальність і гетеросексуальність соціально сконструйовані. Ним пропонується критичне сприйняття гетеросексуальності як природної та нормальної, деконструюються системи влади, які маргіналізують ненормативну

сексуальність. М. Фуко та феміністки кинули виклик спрощеному уявленню про сексуальне звільнення, поширеному в 1960-х роках, визнаючи, що динаміка влади, яка керує сексуальністю, є складнішою, ніж просто усунення обмежень сексуальної поведінки.

Роботи Єви Седжвік ще більше розвинули розуміння сексуальності у дослідженні того, як сексуальна ідентичність переплітається з сучасною національною державою та способами управління населенням. Вона вводить поняття «міноритизації» та «універсалізації», щоб проілюструвати конкуруючі наративи, які формують наше розуміння сексуальності в суспільстві. Седжвік наголошує на надзвичайній корисності М. Фуко для радикального плюралістичного фемінізму, оскільки: радикальний плюралізм розширює поняття політичного, охоплюючи соціальні та особисті стосунки, про які часто забувають у ліберальній теорії; він оперує реляційною та динамічною моделлю ідентичності, визнаючи, що ідентичності постійно формуються в рамках ієрархічних відносин влади на мікрорівні суспільства. Цей підхід визнає множинність як всередині індивідів, так і між суб'єктами, відходячи від ліберального плюралізму, який має тенденцію вважати політичну владу як розпорошену між конкурентними групами інтересів з відносно стабільною ідентичністю (Sawicki, 1991, p. 8-9).

На відміну від, наприклад, Юргена Габермаса, який протиставляє часткову й однобічну інструментальну раціональність повнішій практичній або політичній раціональності, М. Фуко не має подібної основи для розрізнення між прийнятними та неприйнятними формами влади. Це перешкоджає здатності Фуко критично сприймати сучасність і створює враження щодо схвалення повної відмови від неї без висунення жодної альтернативи. Також тоді, як веберівська теорія чітко розрізняє владу, силу, насильство, домінування та легітимність, у загальній концепції влади М. Фуко спостерігається схильність до об'єднання цих категорій. Таке надмірне спрощення призводить до відсутності нормативних нюансів (тобто як слід діяти) і що спричинює певну одновимірність аналізу Фуко.

У формулюванні Фуко, критицизм – це позиція щодо відмови від управління, а не анархічне заперечення будь-якого управління. Його згадка про «первинну свободу» створює критичну дистанцію, відсторонене твердження, яке Батлер інтерпретують як акт мужності (Foucault, 1997, 73). Вводячи й знімаючи це поняття, Фуко ризикує своєю концепцією суб'єкта. Цей мовний акт, що відбувається на межі епістемології, демонструє практику чесноти, показуючи вихід за межі зрозумілості, зумовленої владою-знанням. Фуко розглядає критицизм як позицію, етос, пов'язаний з тим, щоб говорити правду, вільну від психологічних самообмежень, але пов'язану етичною рішучістю. Справжність філософії полягає в тому, щоб говорити правду владі, брати участь у демократичній дискусії та розв'язувати проблем управління собою та іншими. На противагу цьому, концепція «Я» Батлер більше відповідає психоаналітичним уявленням, адже акцентує на призупиненні критичного ставлення до усталених істин (Butler, 2002, 212-228). Однак і Фуко, і Батлер підкреслюють етичний вимір критики, зображуючи її як сміливий акт висловлювання та дії всупереч панівним нормам.

Інтерпретації Дж. Батлер, передусім під кутом зору їх концепту перформативності, можуть не повністю відображати нюанси концепцій влади, знань, дискурсу та генеалогії, які пропонує Фуко.

Під час аналізу ми звернули увагу на відмінності в тому, як Фуко і Дж. Батлер аналізують владу. Фуко розуміє владу не лише як репресивну, але і як таку, що діє через дисциплінарні та біополітичні практики, що контрастує з акцентом Дж. Батлер на владі як матеріалізації норм.

Дослідження Фуко репресій в контексті історії та аналіз гомосексуальності заклали підґрунтя для теорії гендерної перформативності Дж. Батлер. Але останні не до кінця приймають генеалогічний підхід Фуко, який зосереджується на історичній конституції суб'єктів, а не на їхньому соціальному конструюванні. Ставлення Фуко до тіла і сексуальності також відрізняється від поглядів Дж. Батлер, для яких важлива динаміка стосунків і поява наукових обговорень. Вони обидва наголошують на ситуативному,

«виробленому» та сконструйованому характері ідентичності. Ця концепція є засадничою для квір-теорії, але часто залишає поза увагою бісексуальність, що свідчить про необхідність більшої інклюзивності в дискусіях про ідентичність.

РОЗДІЛ III. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ ДЖУДІТ БАТЛЕР

3.1. Шляхи розвитку гендерної рівності у світлі колоніалізму та расизму

Деякі феміністські точки зору, включно з Джудіт Батлер, часом віддають перевагу гендеру як головному об'єкту політичної мобілізації, часто нехтуючи іншими важливими вимірами, такими як раса, сексуальність, клас або геополітичне позиціонування. Важливо визнати, що ці ідентифікації складно переплітаються одна з одною, будучи засобами для вираження один одного. Гендерна ідентифікація, наприклад, може перетинатися з расовою ідентифікацією або навіть протистояти їй, тоді як такі поняття, як «етнічна приналежність», можуть впливати на уявлення про сексуальність чи сексуалізацію. Теоретичний поділ цих термінів на окремі категорії маскує їх взаємозв'язок та внутрішній вплив.

Розпач, очевидний у певних проявах політики ідентичності, виникає через тенденцію підносити та регулювати позиції ідентичності як головну політичну програму. Коли артикуляція узгодженої ідентичності стає центральною метою політики, це часто призводить до контролю над ідентичністю, а не до сприяння політиці, в якій ідентичність динамічно обслуговує значну культурну боротьбу, спрямовану на реартикуляцію та розширення можливостей.

Однак важливо зауважити, що жодний із попередніх аргументів не свідчить про заперечення, подолання чи стирання ідентичності. Деяка Ніцшеанська вимога «подолати себе!» не може бути повністю задовільною, оскільки спроба радикально подолати конститутивні обмеження культурної життєздатності спричинила б власну форму насильства. Натомість цей аналіз пропонує практику відмінностей, де поєднання та перехрестя різних ідентифікацій вимагають перероблення логіки, яка диктує перевагу однієї ідентифікації за рахунок іншої. Коаліційна політика, яка віддає перевагу одній

ідентифікації над іншою, неминуче породжує насильницький розкол. Цей розбрат виникає через примусове виключення (відчуження), притаманне політичному конструюванню ідентичностей, що зрештою загрожує розірвати самі ідентичності, сформовані та породжені насильством відчуження, через таке виключення (Butler, 1993, p. 118).

Колоніальні та неокolonіальні національні держави створюють гендерну нормативність, щоб консолідувати свою владу. Ідентичність постійно формується, стирається, розгортається або паралізується у просторі влади. Коли узгоджена артикуляція ідентичності стає єдиним центром політики, це перешкоджає культурній боротьбі (Butler, 1993, p. 117).

У «Тіла, які мають значення: дискурсивні межі статі» (1993) Дж. Батлер турбують наступні питання: як раса перетинається з сексуальністю в життєвому досвіді? Як стать перетинається з расою? Як колоніальні та неокolonіальні держави зміцнюють гендерні норми під час консолідації влади? Як приниження колоніалізмом описується у якості вихолощення чи расистського насильства? Крім того, як «гомосексуалізм» одночасно постає уявною сексуальністю колонізованих і символом західного імперіалізму? Як «Схід» побутував з наративом завуальованої жіночності? І як фемінізм шукав приклади жіночої віктимізації у «третьому світі», щоб підтримати ідею універсального патріархального підпорядкування?

Дж. Батлер цікавлять діадичні стосунки між «я» і «ти» — аспект, який знаходить вираження в міжособистісних зустрічах. Щоб «я» процвітало необхідна присутність «ти». Однак і «я», і «ти» покладаються на сприятливе середовище навколишнього світу. Ці міжособистісні зв'язки створюють основу для споглядання глобального імперативу ненасильства, який об'єднує нас: я не може існувати, не співіснуючи з певною групою людей. Причому потенціал руйнування неминуче міститься саме в цих істотних стосунках. Той факт, що існування однієї групи переплітається з існуванням іншої групи, підкреслює, що наше власне життя певною мірою невіддільне від життя інших людей.

Але зростає кількість осіб, які більше не ідентифікують себе з певною нацією або були позбавлені свого територіального коріння через бойові дії, примусове переміщення чи крадіжку їх майна. Як зазначається у «Силі ненасильства: етико-політичний зв'язок ненасильства» (2020): «...зростає кількість тих, хто більше не належить до нації/громадянства, або хто втратив свою територіальну базу, бачив, як її розбомбили чи вкрали; тих, кого було виключено з будь-якої категорії, яка неналежно фіксувала їх у своїх рамках, хто змушений відобразити свої нестерпні втрати новою мовою, якою вони щойно почали говорити; суспільство та держави часто узагальнено маркують їх як «апатридії, особи без громадянства/stateless», «мігранти/migrant» або «корінні/indigenous» (Butler, 2020, p. 137).

Солідарність між регіонами, які постраждали від геополітичного насильства, може бути крихкою під впливом маси факторів, але її можна зміцнити за допомогою різних форм єдності. Дж. Батлер зазначають, що упередження проти ненасильницького опору як пасивного та неефективного неявно спирається на гендерну структуру, де маскуліність асоціюється з дією, а жіночність — з пасивністю. Переоцінка такого погляду, сама по собі не руйнує хибність такої бінарної опозиції. Скоріше сила ненасильства полягає в його здатності протистояти тим формам насильства, які часто приховують свою справжню природу. Ненасильство розкриває обман, за допомогою якого спонсорване державою насильство виправдовує свої дії проти маргіналізованих груп, таких як кольорові люди, ЛГБТК+ особи, мігранти, бездомні та інакомислячі, як такі, що необхідні для «безпеки», зображуючи їх колективно як загрози, які потрібно контролювати через затримання, ув'язнення або видворення (Butler, 2020, p. 137).

Тенденція державної влади маркувати політичне інакомислення як «насильницьке» не означає, що ми повинні втрачати надію на ефективне використання мови. Дж. Батлер підкреслюють необхідність розширення та вдосконалення нашого політичного словника стосовно насильства та опору

йому. Маємо зрозуміти, як цією лексикою маніпулюють «сильні світу цього» для того, щоб захистити владу від критики.

Коли саму критику триваючого колоніального насильства називають насильством (наприклад, Палестина або колонізовані народи всередині Росії) чи мирні дії викручують та перетворюють на воєнні дії (наприклад, в Туреччині), ми стикаємося з політично значущими спотвореннями. Щоб виявити ці маніпуляції, маємо зрозуміти, як насильство підтримується через оборонні наративи, просочені параноєю та ворожістю (Butler, 2020, р. 137). «Коли «гендер» зображується як ядерний арсенал, спрямований проти сім'ї (антигендерна ідеологія), то маємо справу з політично обумовленими формами фантасмагорії. Щоб викрити хитрість і стратегію цих уявлень, ми повинні бути в змозі відстежити способи відтворення насильства на рівні раціоналізованого обґрунтування, просякненого параноєю і ненавистю» (Butler, 2020, р. 20). Жеребкіна слушно зауважує, що нинішня антиколоніальна політична мобілізація може мати серйозні наслідки для феміністичного інтернаціоналізму. Зокрема, вона звертає увагу на проблему неспроможності побудови солідарності між колишніми колонізаторами і колонізованими внаслідок історико-культурних розбіжностей і перенесених трагедій. «У країнах колишнього СРСР, де ідеї інтернаціоналізму і братерства народів вже давно стали сприйматися як атавізм тоталітарної пропаганди, в умовах наростаючої антиколоніальної мобілізації та зростання усвідомлення факту багатовікового колоніального гноблення народів Російської імперії ідея встановлення інтернаціональної феміністської солідарності сьогодні також стикається з новими викликами й далеко не завжди знаходить підтримку» (Жеребкіна, 2020, р. 22). Справді, політичні та військові конфлікти між країнами колишнього Радянського Союзу ускладнюють можливість формування феміністичної солідарності серед жінок у низці пострадянських країн, в тому числі через спроби використання феміністичних аргументів у геополітичних цілях.

Аргумент Дж. Батлер полягає певною мірою у прийнятті та визнанні всезагальної взаємозалежності, а не у прагненні до самодостатності як засобу

досягнення рівності. Однак ця позиція стикається з суворою реальністю. Адже певні форми колоніальної влади мають на меті нав'язати почуття «залежності» колонізованим, зображуючи його як невід'ємну і навіть патологічну рису цих народів. Таке зображення посилює як расизм, так і колоніалізм, пояснюючи підпорядкованість групи їхніми нібито психосоціальними вадами. Колонізатор сприймає себе як зрілу фігуру, здатну вивести колонізованих з їхнього уявного «дитячого» стану й довести до стану «просвітлення».

Ця логіка простежується у відомому есеї І. Канта «Що таке просвітництво?» (1784), де колонізовані зображені як такі, що потребують наставництва. Однак у дійсності колонізатор покладається на лояльність колонізованих, оскільки будь-яка відмова колонізованих залишатися підлеглими загрожує збереженню влади колонізатора. Тому саме звільнення від залежності є ключовим аспектом емансипації та утвердження рівності й свободи, причому спонукає замислитися над тим, яку інтерпретацію рівності та свободи ми підтримуємо (Butler, 2020, p. 40).

Якщо ми розриваємо пута залежності, щоб уникнути підкорення та експлуатації, чи означає це, що ми ставимо на перше місце незалежність? Безумовно, так. Однак, якщо ця незалежність ґрунтується на принципі майстерності і призводить до відкидання цінних форм взаємозалежності, то що з цього випливає? Якщо незалежність сприяє поверненню до індивідуального чи державного суверенітету у спосіб, що виключає пост- суверенне розуміння співіснування, вона увічнює нескінченний конфлікт.

Для вирішення нагальних глобальних проблем, таких як екологічні загрози, системний расизм і тяжке становище осіб без громадянства, доцільно прийняти й переосмислити взаємозалежність між регіонами та півкулями. Така зміна перспективи сприятиме пошуку альтернативних форм соціальної згуртованості та ненасильства, що, зрештою, допоможе демонтажу колоніальних владних структур. Важливим аспектом наративу «Природнього

стану»²³, який часто рекламують як фундаментальну концепцію, є припущення, що на початку існує самотня людина, яка є цілком дорослою і самодостатньою.

Однак важливо визнати, що ця історія починається не з фактичного часу виникнення, а скоріше з точки в історії, яка залишилася не визначеною. Від самого початку гендерні ролі вже визначені наперед. Незалежність і залежність розмежовуються, а маскулінна і фемінна ідентичності встановлюються частково на основі цього поділу залежності.

Прикметно, що квінтесенцією та інавгураційною репрезентацією людства є чоловіча стать. Це одкровення, можливо, не є дивним, з огляду на те, що маскулінність традиційно визначається своєю автономією та відсутністю залежності, хоча таке уявлення залишається незбагненим, коли поміркувати над ним. Інтригує, що й у працях і Гоббса, і Маркса, є наполягання на тому, що людство починається як цілком сформована доросла людина. Як зазначають Дж. Батлер, індивід, який постає перед нами як світанок людства, як поява людства на світ, зображується так, ніби він ніколи не був дитиною, ніколи не залежав від батьківської чи родинної підтримки, або від соціальних структур для виживання, зростання і, можливо, навчання. Цій людині вже надано ознаку «гендер», але не через соціальне конструювання, а через її власну індивідуальність, причому маскулінна форма додана у цьому сценарії за замовчуванням (Там само, р. 34-35).

Щоб зрозуміти таку фантазію, маємо ретельно проаналізувати цю версію людства та гендеру, яку вона зображує, а також лакуни, необхідні для того, щоб ця репрезентація функціонувала. Залежність явно відсутня у зображенні первісної людини; вона постає вічно самодостатньою, прямоходячою і здібною від самого початку, ніколи не потребує підтримки від інших, ніколи не покладається на чуже тіло для стабільності, підтримки або тепла.

Таке уявлення створює образ дитини, яка дивним чином з'являється на світ як повністю сформована доросла людина, позбавлена стосунків, але наділена емоціями, бажаннями, а іноді й незалежністю, що зумовлена

---

²³ Природний стан — стан повної свободи та рівності при розпорядженні своїм майном і своїм життям. Відправною позицією міркувань Гоббса про суспільство та державу є поняття «природний стан людей».

природним світом, позбавленим інших індивідів. Чи повинні ми тоді визнати, що перед зображенням цього сюжету відбувається нівеляція, яка урочисто вводить його в дію, вилучаючи і заперечуючи всі інші від самого початку? Чи можна це вважати інавгураційним актом насильства? Це не чистий аркуш, а скоріше витерта дошка. Аналогічно, в передісторії так званого «Природного стану», який мав би бути попередником соціального та економічного життя, знищення інакшості є частиною цієї передісторії. Це вказує на те, що тут не просто конструюється фантазія, але й розповідається історія цієї самої фантазії – історія про знищення, яке не залишає слідів (Butler, 2020, p. 34).

У згаданій праці «Сила ненасильства: етико-політичний зв'язок» Дж. Батлер також заглиблюються у складну взаємодію історико-расових схем і атрибутів цінності людського життя. Зокрема у те, наскільки твердження «Це є або було життям» тісно взаємопов'язане із суспільними механізмами меморіалізації, захисту, усвідомлення та збереження життя. За допомогою тонкого аналізу розкривається парадоксальність расизму як невід'ємної складової цієї расової схеми.

Спираючись на яскраві приклади, такі як трагічний випадок з Еріком Гарнером у США у 2014 році, Дж. Батлер демонструють, як расизм діє на почуття співчуття. Вивчена послідовність подій, зокрема коли Гарнер під час поліцейського удушення заявляє про неможливість дихати (момент, зафіксований на відео). Незважаючи на пряме прохання і видиме страждання затриманого, ними безсердечно нехтують, що врешті-решт призводить і до трагічної загибелі.

Дж. Батлер намагаються проаналізувати думки поліцейського, який наполегливо затягує зашморг, розмірковуючи над тим, чи сприймав він Гарнера як загрозу, або ж вважав, що його власне життя перебуває в небезпеці. Виявляє підступні способи, якими расизм спотворює сприйняття і заперечує невід'ємну цінність певних життів, та обґрунтувати нагальну потребу в суспільних перетвореннях і справедливості.

У цьому дослідженні, що спонукає до роздумів, ретельно вивчені трагічні випадки несправедливо обірваних життів (таких жертв, як Вальтер Скотт у Південній Кароліні у 2015 році та Трейвон Мартін), чії передчасні смерті ілюструють расову тенденцію, що діє в суспільстві.

З глибокою проникливістю Дж. Баталер закликають нас протистояти тривожній реальності, де певні життя вважаються непотрібними, а їхня невід'ємна цінність заперечується, зокрема панівними расовими схемами. Дослідження Дж. Баталер присвячене тривожному явищу, коли беззбройні темношкірі люди, а також квір- і трансгендерні люди отримують смертельні поранення від правоохоронців, навіть якщо вони не вступали в пряму конфронтацію, реакцію яких часто виправдовують самозахистом, порушенням правил при затриманні або необхідністю охорони суспільного спокою. Досліджуючи дії поліцейських, які сприймають беззбройних людей як загрозу, Дж. Батлер викривають підступну роботу расистського фантому та расового виміру статистики злочинності, що спотворює сприйняття і раціоналізує насильство. Докладно дослідивши те, як цей фантом передбачає і виправдовує смертоносні вчинки, увічнюючи цикл агресії та самозахисту, що зрештою легітимізує жорстокість проти маргіналізованих спільнот.

Гострий аналіз Дж. Батлер спонукає боротися з тривожною реальністю, яка полягає в тому, що системний расизм пронизує урядові інституції та формує сприйняття, що призводить до невиправданої загибелі людей та увічнення насильства над найбільш вразливими групами населення. Він став потужним закликком до дії, до протистояння.

У цьому непростому аналізі висвітлені зловісні прояви сучасного європейського расизму, що особливо помітні у спробах перешкодити доступу мігрантів до Європи. Вони глибоко вкорінені у прагнення зберегти уявну «білизну» і чистоту Європи. Незважаючи на історичну реальність різноманітності європейського населення, поняття європейської «білизни» продовжує існувати як фантастичний конструкт, що прагне реалізуватися за

рахунок поки що маргінальних спільнот, які походять з Північної Африки, Туреччини та Близького Сходу (Butler, 2020, p. 87).

Спираючись на концепцію біологічної влади М. Фуко та поняття некрополітики Ахілла Мбембе²⁴, Дж. Батлер пропонують переконливу основу для аналізу політики, яка увічнює ієрархію співчуття. Трагічно, що тисячі мігрантів, які гинуть у Середземному морі, вважаються недостойними захисту, а їхні життя відкидаються як непотріб. Дж. Батлер провокаційно ставлять під сумнів моральний розрахунок країн прибуття, який лежить в основі цієї політики неприйняття, і викриває структурні механізми, які від самого початку роблять мігрантів неприйнятними.

Дж. Батлер стверджують, що ці випадки позбавлення життя або просто забуття цінності життя є відчутними проявами метрики співчуття (жалості), яка має владу визначати цінність і вартість життя. Цей смертоносний розрахунок інколи збігається з біополітичною логікою історично-расових схем, продовжуючи цикл кровопролиття, виправданий примарними інверсіями, які замовчують соціальний взаємозв'язок. Те, що спочатку може виглядати як поодинокі акти насильства, можуть бути системними проявами расизованої агресії, що призводить до моралізації вбивства і стирання життів мігрантів з поля чуттєвого співчуття.

Цим аналізом Дж. Батлер викривається похмура реальність європейської політики витіснення мігрантів додому як аргумент для перегляду моральних та етичних засад, які регулюють наше ставлення до дискримінованих груп населення.

У книзі «Раса, нація, клас: Невизначені ідентичності» (1991). Е. Балібар та І. Валлерстайн ретельно аналізують плинність меж у контексті організації домогосподарств, територіальності та розподілу суспільного виробництва в

---

²⁴ «Фокусууючись передусім на прикладах зі США й частково Ізраїлю, Британії та Гватемали, статті збірника використовують концепцію некрополітики Акіля Мбембе, аби дослідити взаємозв'язки між квір-спільнотами та біополітичним насильством владних структур. У тепер уже класичній статті «Некрополітика» (2003) Мбембе вивчає, як влада реалізовується через некрополітику, тобто через соціальне й політичне управління життями та смертями населення» (Kuntsman, A., Haritaworn, J., & Posocco, S. (2014). *Queer necropolitics*. Routledge).

капіталістичній світовій економіці. Автори відзначають три ключові способи, завдяки яким ці межі залишаються гнучкими протягом тривалого часу.

По-перше, існувало постійне прагнення відокремити організацію домогосподарств від територіальності. Спочатку це означало позбавлення людей від їх зв'язків з конкретними земельними ділянками. Згодом відбулося поступове зменшення залежності від спільного проживання як основи для юридичних і соціально-психологічних зобов'язань у моделі спільного прибутку, що часто помилково трактується як поява нуклеарної сім'ї.

По-друге, стає дедалі очевиднішим, що й сучасний капіталістичний суспільний поділ праці спирається на частково (мінімально) оплачувану глобальну робочу силу з метою максимізації або збереження норми прибутку (але з розвитком капіталізму реакція макроекономічного середовища розвиненої економіки, орієнтованої на попит, значно стримує цю класично-капіталістичну тенденцію). Цей частковий сектор формується двома основними способами: дисперсія домогосподарств в межах континууму, що репрезентує частку продуктивної праці, яка винагороджується заробітною платою, та переважання «частково» оплачуваної праці практично в кожному домогосподарстві світової капіталістичної економіки.

Нарешті, участь членів домогосподарств у трудових ресурсах є також стратифікованою за етнічною/народною приналежністю та гендерною ознакою, незважаючи на одночасне утвердження та реалізацію ідеології рівних можливостей. Дослідники з'ясовують, як ці дві сили узгоджуються завдяки гнучкій структуризації, через що межі етнічної приналежності є більш рухливими, ніж межі гендеру. Тим не менш, залишається можливість постійно переосмислювати професійні ролі за їх місцем вздовж гендерно-стратифікаційної лінії розподілу. В результаті розлогого аналізу Е. Балібар та І. Валлерстайн висвітлили складну динаміку, яка формує соціальні ідентичності в капіталістичній світовій економіці. Кожному з досліджених ними вимірів (територіальність, наймана праця, етнічна і гендерна стратифікації) притаманне

напруження, що є наслідком нестійкої й крихкої рівноваги між протилежними групами інтересів (Balibar, E., & Wallerstein, I. M., 1991, p. 109).

Наприклад, відхід від територіальності супроводжувався збереженням певного рівня спільного життя і взаємодопомоги. Хоч система найманої праці і з'явилася, вона залишилася частковою, а системи етнічної та гендерної стратифікації були пом'якшені ідеологією «рівності для всіх».

Ця напруженість, цей стан (необхідності) «посередництва» виявився ключовим фактором, який дав змогу власникам капіталу істотно впливати на характеристики глобальної робочої сили, але не без обмежень. Згадана динамічна напруга не лише визначала дії фінансових корпорацій, але й вплинула на реакцію глобальної робочої сили, що знайшло відображення і в соціальній, і в політичній свідомості, зумовлюючи лояльність до окремих груп та залучення до громадських рухів.

У «Фізичному житті влади» (2003) Дж. Батлер значною мірою спираються на дослідження М. Фуко щодо проблеми підпорядкованості та суб'єкта влади у таких його роботах, як «Суб'єкт влади» (1982) та «Дві лекції про владу/знання» (1972-77), а також у дискусії про бажання та закон в «Історії сексуальності» (1978) та «Наглядати й карати» (1977). Причому формулювання предмету дослідження у М. Фуко пов'язане з більш широкими культурними та політичними дилемами. Зокрема, Фуко розглядає проблему збереження протистояння владі, за нашої невід'ємної з нею співучасті. Тобто досліджує проблему збереження опозиції до влади, визнаючи нашу невід'ємну причетність до неї (Butler, 1997, p. 16). Така пост-ліберальна перспектива часто призводить до переконання, що активізм стає марним перед обличчям укорінених структур капіталу та символічного панування. Частина дослідників стверджує, що всі бунтівні дії неминуче або «одомашнюються», або придушуються цими структурами, тоді як інші пропонують узагальнене розуміння протиріч, властивих прагненню до змін. Однак у цьому дослідженні заперечується необхідність робити детерміністські чи фаталістичні висновки з такого початкового визнання причетності до насильства.

Натомість пропонується нюансована перспектива, згідно з якою суб'єктність не є ані цілком детермінованою владою, ані повністю незалежною від неї. Суб'єктність є результатом взаємодії з владою та опору їй, що відображає складну взаємодію між підпорядкуванням та протидією. Ця модель піддає серйозному критицизму спрощені уявлення про політичний фаталізм чи оптимізм, намагаючись знайти золоту середину між цими двома концепціями.

Визнаючи здатність суб'єкта виходити за межі бінарних категоризацій, Дж. Батлер відкидають ідею життя у сфері, відокремленій від динаміки влади.

Натомість припускається, що суб'єктність виникає в межах напруги та певних протиріч, притаманних її відносинам із владою – ідея, яка може бути дискомфортною для тих, хто шукає однозначних розв'язань проблеми.

3.2. Актуальні дискурси про гендер та їх вплив на формування ідентичностей і влади.

Сучасна американська квір-теорія демонструє відхід від своєї опори на канонічних європейських мислителів. Нове покоління вчених змінює ландшафт квір-теорії, включаючи різноманітні точки зору та формулюючи нові рамки. Щоб зрозуміти динаміку розвитку трансатлантичного квір-діалогу, важливо дослідити останні формулювання квір-проекту в США. Вивчаючи як французькі, так і американські теорії квіру у зв'язку з новими концепціями, такими як «постквір», можна виявити постійний вплив, наприклад, французької думки на теорію квіру та еволюцію трансатлантичного інтелектуального обміну в цій сфері, що вказує на глибокий трансатлантичний інтелектуальний обмін, який формує квір-дискурс (Boyle, 2012, pp. 265-280). Варто зазначити, що віра в «квір» як трансформаційний спосіб мислення з часом зменшилася, породивши поняття «постквір», оскільки науковці та активісти стикалися з обмеженнями та складнощами політики ідентичності у квір-русі.

Поняття «пост-квір» означає відхід від американської квір-теорії, яка йому передувала. Він спрямований на переосмислення та переробку концепцій квір, репрезентації одностатевих бажань, західних узагальнень та конкретних аспектів квір-теорії, які, можливо, потребують модифікації у світлі останніх подій. Термін «постквір» ще не має фіксованого визначення, і його достовірність та пов'язані з ним поняття все ще можуть бути предметом сумнівів (Boyle, 2012, p. 267).

Сучасний дискурс про маргіналізованих осіб та пов'язану з ними працю підкреслює фундаментальну динаміку влади, притаманну суспільним структурам. Адже функціонування людства при капіталізмі значною мірою залежить від постійного виконання жінками неоплачуваної домашньої роботи та просто роботи по догляду. Така праця, яку часто не помічають і недооцінюють, є ключовою для функціонування суспільства в його поточній формі. Парадоксально, але теоретично ця важлива роль повинна була б надавати жінкам значну свободу волі, оскільки загроза відмови від виконання

цих «справ» має значну силу. Проте зазначена «сила» жінок, що ґрунтується на відмові та опорі, стикається з глибоким суспільним протистоянням, що робить її одним із найстрашніших та найпотужніших явищ за всю історію.

Перспектива того, що жінки відмовляться від нав'язаної праці та порушать традиційні гендерні ролі, створює серйозну «загрозу» усталеним патріархальним нормам. Жінки мають потенціал відкидати суспільні очікування щодо домашніх обов'язків, репродуктивних обов'язків і відповідності гендерним нормам. Така відмова, якщо її реалізувати колективно, здатна порушити саму структуру капіталістичного суспільства (як і будь-якого іншого). Суспільство систематично намагається придушити цю потенційну силу, відмовляючи жінкам у базовому праві людини на відмову від певного роду діяльності.

Заперечення особистості та потенціалу тісно пов'язане з експлуатацією праці, зокрема в рамках сучасних капіталістичних структур. Зводячи працю жінок до статусу спільної власності, суспільство фактично применшує їх автономію та свободу волі. Крім того, поширений наратив, який підриває здатність жінок відмовитися погоджуватися з існуючим порядком, увічніює уявлення про те, що їх незгода за своєю суттю є неширою.

Незважаючи на теоретичну силу, що приховує у собі влада відмови (ефект Лісістрати²⁵), суспільні обмеження серйозно лімітують її практичне застосування. Жіноча праця, переведена в товар і знецінена, стає інструментом увічнення гендерної динаміки влади та підтримки суспільних норм.

Переплетення гендерної ідентичності та капіталістичних структур є унікальною лінзою для аналізу досвіду трансгендерних людей, особливо трансгендерних жінок. Трансжінки, які часто керуються суспільними очікуваннями щодо жіночності, інвестуючи значні фінансові ресурси для досягнення бажаної зовнішності, уособлюють посилений тиск, з яким

---

²⁵ Литовська, О. (2020). «Феномен Лісістрати»: нові сенси античного сюжету у контексті соціо-політичних криз XXI століття.

стикаються всі жінки в патріархально-капіталістичних рамках. У західних суспільствах, де жінки проходять обряди споживання, такі як купівля одягу та косметики, особи, які прагнуть виразити жіночу ідентичність, потрапляють у пастку диктату індустрій, які просувають стандарти краси. Комерціалізація жіночності, втіленням якої є сектори краси, діети, реклами та моди, змушує людей відповідати суспільним нормам, щоб досягти видимості як жінки. Жан Бодріяр наголошує на важливості розмежування між комерціалізованою еротикою та справжньою сексуальністю (Baudrillard, 1998). У споживацькій культурі фокус зосереджений на маніпулюванні фрагментованими частинами тіла як символічним уявленням сексуальності, а не втіленням бажання.

Незважаючи на феміністичні рухи опору, які виступають за прийняття тілесної різноманітності та відкидають жорсткі гендерні норми, певні фракції зберігають есенціалістські уявлення про жіночність, відчужуючи трансгендерних осіб. Однак твердження про те, що будь-яка людина народжується жінкою, викликає сумніви, оскільки процес становлення жінки є багатограним, сповненим викликів і глибоко політизованим. Як пояснює трансгендерна авторка Чарлі Андерс у книзі «*Mama Cash: Buying and Selling Genders*» (2002), трансгендерні люди стають свідками важкої подорожі конструювання гендерної ідентичності у дорослому віці. Прийняття гендерної ідентичності часто тягне за собою трудомісткий процес пристосування до суспільних очікувань, включно з вивченою поведінкою та адаптацією для навігації в гендерному просторі (Penny, 2011, p. 43).

По суті, трансгендерні люди перебувають у складних умовах, де вартість гендерної ідентичності відчутна як у фінансовому, так і в емоційному плані. Їхній досвід висвітлює поширений тиск і виклики, пов'язані з дотриманням суспільних гендерних норм, підкреслюючи ширший вплив капіталістичної системи на гендерне самовираження та формування ідентичності.

Нав'язування гендерних стереотипів трансгендерним людям підтримується сексистськими медичними закладами, що викликає занепокоєння як у радикальних феміністів, так і трансактивістів. Клініки часто

вимагають, щоб трансгендерні люди відповідали суворим гендерним критеріям, перш ніж пропонувати лікування, при цьому SRS (Хірургічна корекція статі/ Sex Reassignment Surgeries) часто вимагає суворого дотримання цих норм. Крім того, трансгендери можуть зіштовхнутися з нав'язливими запитаннями та тиском з боку медичних працівників, які дотримуються «відповідних традиційних» гендерних ролей. Ця вимога конформності перегукується з досвідом цисгендерних жінок у психіатричних установах, де дотримання гендерних стереотипів іноді ототожнюється з психологічним покращенням (Penny, 2011, p. 46).

Сучасний світовий дискурс навколо гендерної ідентичності звертає підвищену увагу на права й досвід трансгендерних і квір-людей. Для нас важливим є поєднання політичних рекомендацій із сучасними дискурсами, що наголошує на необхідності інклюзивних та інтерсекційних підходів до просування прав лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів, небінарних, інтерсекс і квір-людей.

- сучасний дискурс наголошує на важливості політики інклюзивної освіти, яка визнає та підтверджує різноманітні гендерні ідентичності.
- медіа-репрезентація є потужним інструментом для формування суспільного сприйняття гендерної ідентичності. Тому політика, спрямована на боротьбу з негативним і стереотипним зображенням квір-індивідів у засобах масової інформації, має вирішальне значення для боротьби зі стигмою та для сприяння інклюзивності.
- у сучасному дискурсі захист трансгендерних і гендерно різноманітних дітей від дискримінації та насильства визнається пріоритетом. Політика протидії булінгу та служби підтримки в школах відіграють ключову роль у створенні безпечного та інклюзивного середовища.
- підкреслюємо необхідність правових реформ для захисту і боротьби з дискримінаційними законами та політикою. Переглядаючи та скасовуючи закони, які закріплюють насильство та дискримінацію, держави

можуть підтримувати принципи прав людини та сприяти рівності перед законом.

- антидискримінаційне законодавство, яке прямо включає гендерну ідентичність, розглядається як важливе для захисту прав у всіх сферах життя. Ці закони надсилають чітке повідомлення про те, що дискримінація за ознакою гендерної ідентичності не допускатиметься.

- наразі законодавство про злочини на ґрунті ненависті, яке визнає трансфобію як обтяжуючий фактор, розглядається як необхідний крок до боротьби з насильством, мотивованим упередженням. Притягаючи кривдників до відповідальності за їхні дії, держави можуть надіслати чітке повідомлення про те, що злочини на ґрунті ненависті не допускатимуться.

- сучасний дискурс наполягає на важливості збору даних для прийняття політичних рішень і усунення прогалин у знаннях про права ЛГБТК+ та жінок. Збираючи дані про насильство та дискримінацію щодо квір-спільноти, держави можуть краще зрозуміти масштаби проблеми та розробити цілеспрямовані заходи.

- Спираючись на теорії перформативної ідентичності Дж. Батлер, ми можемо припустити, що використання соціальних мереж теж є перформативними діями. Цікавим є те, як в інтернеті люди використовують такі елементи, як інформаційні сторінки, вибір смаків і біографії на різних сайтах мереж, щоб створювати, розвивати та стабілізувати свою ідентичність як наративи, що відповідають культурним очікуванням зв'язності, зрозумілості та визнання.

Для Українського гендерного дискурсу важливими наразі є співвідношення колоніалізму, мілітаризму, фемінізму та гендерної теорії.

Як зазначає Лін Сігал, гендерну динаміку мілітаризму довгий час зображували дуже прямолінійною, що вкорінено у культурних наративах, які прославляють війну та культивування «маскулінності» через підготовку та використання здатності чоловіків до насильства в межах збройних сил. Однак стосунки між жінками, війною і миром є також складними й багатограними.

Жінки часто були в авангарді миротворчої діяльності, хоча між статтю та опозицією мілітаризму немає внутрішнього зв'язку. Крім того, дедалі більша присутність жінок у сучасних військових силах змусила феміністок перейнятися тим, як працювати з цим явищем.

Хоча цілком зрозумілим є збільшення випадків сексуального насильства щодо жінок під час війни, так само необхідно визнати поширеність садистських актів, що вчиняються проти чоловіків, до яких часто підбурюють сучасні військові агресії. Крім того, на відміну від звичайних феміністичних парадигм, важливо визнати дедалі більшу участь жінок у війнах, де вони також брали участь у сексуальних катуваннях ув'язнених.

Отже, наратив навколо гендерно зумовленого насильства виходить за рамки спрощеної дихотомії чоловіків-кривдників і жінок-жертв, оскільки й жінки беруть участь у дегуманізації та психологічному знищенні «ворога», часто вдаючись до тактики, спрямованої на вихолощення та приниження чоловіків-супротивників (Butler, 2004)

Наративи насильства за своєю суттю є контекстуальними, сформованими конкретними часовими та просторовими умовами, в яких вони відбуваються, включно з нюансом статі. Ці наративи визначаються не лише універсальними істинами або неминучістю, незалежно від того, чи вони тлумачаться як природні, культурні чи психологічні явища. Уявлення про неминучу появу більш гендерно-нейтральних бойових підрозділів, де жінки й чоловіки однаково користуються передовими технологіями ведення війни, підкреслює еволюцію гендерних ролей у мілітаристському контексті. Стверджується, що чоловіки під час бойових дій відчують страх, травму та фізичне спустошення так само, як і жінки, незважаючи на спільні зусилля заперечити цю реальність. Теза Джудіт Батлер у «Нестабільному житті» стверджує, що всі людські тіла є принципово умовними та вразливими, спільним станом, який проявляється як в емоційній травмованості (розбалансованості), так і в тривалій фізичній слабкості (Батлер, 2004).

Для нас є важливим також бачення С. Жижеком ліберальної толерантності, яку він критикує за культурну специфіку, привілеювання цінностей і норм сучасної західної капіталістичної культури над іншими.

С. Жижек пише, що лібералізм виник у Європі саме як відповідь на потребу співіснування між людьми з різними релігійними прихильностями, вимагаючи не просто толерантності, а й справжньої поваги до переконань інших. За первинною ідеєю ліберальний мультикультуралізм має бути принципово антиесенціалістським, але наразі він працює не зовсім так, не відходить ідеї фіксованих культурних ідентичностей.

Якщо конструкти ліберального гуманізму через власні форми насильства сприяли поширенню культурно-специфічних ідентичностей, то стає необхідним не увічнювати це насильство, та не наголошувати на суттєвих відмінностях, рефлексивно і директивно сприяючи боротьбі цих ідентичностей, сформованих під примусом (Butler, 1993, p. 118).

Ця перспектива дає змогу людям сприймати свою ідентичність як умовну та дискурсивно сконструйовану. Приклад теорії гендерної ідентичності Джудіт Батлер підкреслює роль філософських рамок (обмежень), таких як картезіанська суб'єктивність, у формуванні сучасного розуміння ідентичності. Іншими словами, розуміння Дж. Батлер гендеру як соціально сконструйованого та втіленого в життя спирається на уявлення Декарта про «Я» як мислячого та рефлексивного агента (Zizek, 2008, p. 147).

Гендерний розподіл праці в суспільстві зміцнює домінування чоловіків, а сам лібералізм сприяє витісненню жінок до приватної сфери. Хоч лібералізм стверджує, що підтримує свободу вибору, але воліє не помічати примусового тиску, з яким стикаються люди в ліберальних суспільствах, наприклад, тиск піддаватися косметичним процедурам, щоб відповідати стандартам краси. В неліберальних суспільствах ситуація з примусом на порядок гірша, маючи дещо інші напрями і форми.

В рамках лібералізму люди нібито вільні обирати свої традиції чи альтернативи, але умови, у яких робиться цей вибір, можуть зробити їх не

вільними. Адже часто, заданий контекст вибору обмежує справжню свободу. Секуляризовані ліберальні суспільства схильні розглядати релігійні переконання як своєрідний особистий вибір, а не як істотну приналежність. Це применшує значення релігійної ідентичності та призводить до звинувачень у «фундаменталізмі», коли люди публічно висловлюють свої переконання.

За С. Жижеком поява «суб'єкта вільного вибору» в рамках ліберального мультикультуралізму часто включає насильницький процес відриву від свого культурного коріння. Цей процес асиміляції може бути травматичним і передбачає відрізання людей від їхнього життєвого світу. Однак саморефлексивність, притаманна лібералізму, дозволяє визнати його власні обмеження (Zizek, 2008, р. 147). Причому в авторитарних і традиційних суспільствах мультикультуралізм можливий лише у формі декількох сусідніх гетто.

Неоліберальна зневага до жіночого тіла є ключовим аспектом стратегій праці та капіталу, які лежать в основі глобального виробництва. Індивідуальне побоювання, яке відчують жінки щодо контролю над їх тілом, нерозривно пов'язане з ширшою структурою гноблення, яке стосується культурного, фізичного та сексуального насильства, якого зазнають маргіналізовані групи, такі як жінки з низьким соціальним статусом, бідні жінки, чорні жінки, трудові мігранти, квір-особи, трансгендерні люди, секс-працівники. Незважаючи на нещодавнє відродження феміністичних настроїв у західному світі, розроблення комплексної програми опору гнобленню залишається недосяжним. Здійснення суттєвого опору вимагатиме узгоджених зусиль для демонтажу соціальних механізмів, які зберігають контроль над жіночими тілами, не обмежуючись сферами роботи, домашньої праці, політичної влади та інтимних стосунків. Це грандіозне завдання не може бути виконане лише за допомогою індивідуальних ініціатив з розширення можливостей, зосереджених на сексуальності та фізичності.

Сама по собі сексуальність, особливо гетеросексуальність, не здатна зруйнувати заплутані структури влади та багатства. Політична мобілізація є

обов'язковою для запобігання кооптації сексуальності домінуючими силами, що часто увічніює стереотипні гендерні норми. Подібним чином споживацтво не пропонує шляху до звільнення; гонитва за матеріальними благами та фізичними перетвореннями зрештою посилює маргіналізацію, а не звільнення. Колективні дії є необхідними для того, щоб кинути виклик капіталістичній ортодоксії, яка перетворює тіла людей товар і експлуатує їх працю.

Панівна культура наголошує на жіночій еротиці як стратегічному механізмі підпорядкування жіночої праці. Щоб відновити свободу волі над своїм тілом, жінки мають колективно відмовитися від капіталістичної комодифікації²⁶ своїх тіл. Найстрашнішим актом опору патріархальному капіталізму є колективна відмова жінок відповідати суспільним очікуванням, а також – відкидання культури підпорядкування. Неможливо переоцінити трансформаційний потенціал повернення сили у «ні»; воно є потужним інструментом для жінок, щоб відстоювати свою автономію та кинути виклик системному пригніченню. Лише звільнившись від суспільних обмежень і відкинувши нормативні гендерні ролі, жінки зможуть по-справжньому усвідомити свою силу та автономію в 21 столітті.

---

²⁶ Оречевлення (або об'єктивація, комодифікація) – один із проявів сексизму в культурі масового споживання, який полягає в, наприклад, репрезентації жінки (або іншого індивіда), жіночого тіла як частини рекламованого товару, розрахованого на споживача-чоловіка.

ВИСНОВКИ

Гендерна теорія Джудіт Батлер, розглянута в цьому дослідженні, забезпечує різнобічний аналіз механізму здійснення влади, конструювання ідентичності та актуальних викликів в інтерсекційних системах гендерного пригнічення. На основі концептуалізації гендеру як перформативності та залучення ідей фемінізму і квір-теорії Дж. Батлер розглядають непрості взаємодії, з допомогою яких влада, патріархальна культура, колоніалізм і капіталізм формують та увічнюють гендерні стереотипи та нерівність.

Критичні розвідки Дж. Батлер вийшли за рамки теоретичного аналізу й звертаються до нагальних соціальних і політичних питань, таких як військові дії країн Заходу, дискримінаційне насильство над маргіналізованими спільнотами та ерозія громадянських свобод (однак залишаючи поза рамками дослідження аналогічні й набагато жорстокіші тенденції в авторитарних країнах Сходу та глобального Півдня). Своєю суспільною (практичною) діяльністю Дж. Батлер прагнуть не лише викликати співчуття до жертв насильства, але й спровокувати критичне осмислення основних засадничих припущень та умов, які дають змогу такому насильству тривати.

Натхненний ідеєю Мішеля Фуко про «невизначену роботу свободи» (Butler, 1997, р. 316) критичний доробок Дж. Батлер спрямований на встановлення таких обмежень для думки, які фактично стають для неї конститутивними – з метою досягнення свободи від «меж самого себе» (Там само, р. 316). Цим Дж. Батлер запрошують колег безстрашно протистояти владі, досліджувати домінуючі дискурси та уявляти трансформаційні можливості для соціальних змін.

Дискурс про роль ЛГБТК+ у капіталістичних суспільствах розкриває тонку взаємодію між розширенням можливостей та експлуатацією. Хоч збільшення інклюзивності тут і має трансформаційний потенціал, воно часто служить капіталістичним ідеям, перетворюючи ЛГБТК+ ідентичність на товар заради прибутку. Очевидна гнучкість постмодерністського патріархату маскує

його стійкий вплив, сприяючи корпоративним інтересам використовувати у професійній сфері нові ринки, включно з ЛГБТК+ особами. Незважаючи на позитивні зрушення, ця комодифікація зміцнює класову суб'єктивність і ставить під сумнів автентичне звільнення (що неминуче у класовому суспільстві). Критичний аналіз Дж. Батлер має важливе значення для того, щоб зорієнтуватися в цих складнощах і підтримувати боротьбу за вирішення справжніх проблем та соціальне визнання в умовах пізнього капіталізму.

Ми дослідили те, як гендерні ідентичності конструюються через дискурси, які керують культурно зрозумілими уявленнями про ідентичність. Ці дискурси створюють гетеросексуальну матрицю інтелігібельності, яка встановлює асиметричні опозиції між «чоловічим» і «жіночим», посилюючи певні пресупозиції²⁷ щодо статі, гендеру та сексуальності. Важливим висновком є факт того, що власне гетеросексуальність є невід'ємною частиною ідеології патріархату, що позиціонує жінок як підлеглих «інших» і (сексуальну) власність.

Постструктуралістська теорія Дж. Батлер ефективно деконструює привілейовані ідентичності гетеросексуальних людей, але вона не в змозі задовільно відобразити життєвий досвід суб'єктності та агентності, особливо для маргіналізованих і істотно травмованих людей. Радикальний конструктивізм, притаманний роботам Дж. Батлер, може бути корисним для оскарження нормативних понять ідентичності, але він також намагається запропонувати практичні ідеї для сприяння людському добробуту, включно із зціленням і відновленням для жертв травми.

Феміністичний дискурс має уважно розглядати складність маскулінності та її різноманітних проявів, зокрема звертаючись до взаємодій гендеру, війни та мілітаризму. Вирішальною для феміністичного дискурсу є деконструкція культурних гендерних міфологій, що потребує контрінтуїтивних способів мислення та критичного аналізу традиційного ліберального поняття толерантності, висвітлюючи притаманні йому суперечності та насильство, яке

---

²⁷ Твердження, незаперечне знання, на основі якої будуються усі подальші твердження, висловлювання, судження, умовиводи.

його підтримує. Здійснюючи це, феміністки можуть краще зрозуміти складну сучасну соціальну динаміку й виступати за більш цілісні підходи до розбудови миру та вирішення конфліктів в частині потреб і вразливостей тих осіб, які постраждали від військової агресії та агресивного мілітаризму. Вимога визнати та усвідомити власну привілейованість, а також бути відкритими до співпраці та вивчення досвіду кольорових людей активістів є важливим кроком у розбудові ефективної солідарності.

В основу нашої роботи покладені квір-теорія та ідея Джудіт Батлер стосовно того, що гендер є перформативним. У квір-теорії загально визнано, що гендер і стать є різними категоріями. Деякі дослідники погоджуються, що стать належить до біологічних характеристик тіла, тоді як гендер стосується соціальної поведінки, гендерних ролей і особистої гендерної ідентичності. Джудіт Батлер критично ставляться до цієї різниці й припускають, що стать та гендер можуть бути одним і тим самим. Оскільки, якщо з позицій суб'єктивного сприйняття (ідеалізму) стать також вважається соціально сконструйованою, то і стать, і гендер мають бути ототожненими. Дж. Батлер пояснюють, що дія чи акт є перформативним в разі, якщо він викликає серію ефектів. Надання гендеру ознаки перформативності, означає, що не може бути гендерної ідентичності до вчинення гендерних дій, оскільки саме дії постійно формують ідентичність.

Ми вважаємо, що концепція Дж. Батлер демонструє стійке ядро методологічного індивідуалізму. Адже вузький фокус на індивідуальній психології нехтує матеріальністю інституцій і зводить соціальне поле до міжособистісних зіткнень та має тенденцію обмежувати дискусії дуалізмом. Теорія перформативності Дж. Батлер не зосереджується на державних інституціях і тяжіє до досоціального ядра індивіда. Це означає, що акцент Батлер на активності індивідів у реалізації та зміні культурних норм може випускати з уваги суттєві системні кризові тенденції та структурно-інституційні чинники, які формують ідентичність та обмежують індивідуальні дії. Виступаючи за боротьбу з системою влади та максимізацію блага задля

іншого, етична позиція Дж. Батлер, на жаль, недостатньо враховує питання еволюції політики та системного гноблення.

Якщо спочатку теорія Дж. Батлер мала на меті створити модель владної динаміки з потенціалом повалення панівного устрою, не спираючись на уніфікованого суб'єкта, то пізніше цей їх підхід парадоксальним чином локалізується в безтілесній інтенціональності, відокремленій від культурно заданих суб'єктних позицій.

Хоча Дж. Батлер теоретизують про потенціал пригнічених груп у відвойовуванні та «розчаклуванні» принизливих термінів або відстоюванні універсальних прав за допомогою мовленнєвих актів, їх твори не дають чітких вказівок щодо того, як ці дії можуть бути ефективно застосовані в умовах реального світу

Підхід Батлер коливається між волюнтаризмом, що підкреслює індивідуальну активність у підриві культурних норм, і детермінізмом, який применшує роль інституційної детермінації. Що створює зосередженість на індивідуалізації, а не на інституційній критиці, може перешкоджати зусиллям, спрямованим на подолання системної нерівності та динаміки влад. Загалом, наш аналіз порушує важливі питання про масштаби та практичну застосовність підходу Дж. Батлер.

Дослідження, присвячені феміністичному та квір-дискурсу, мають значний потенціал для подальшої роботи та розвитку. Розгляд взаємозв'язку гендерної теорії з питаннями миру та конфліктів допомагає розуміти, як різноманітність гендерних перспектив може сприяти досягненню мирних та справедливих розв'язків. Наукові дослідження феміністичного та квір-дискурсу містять значний потенціал для подальшої роботи та розробки. Аналіз взаємозв'язку гендерної теорії з проблематикою миру та військових конфліктів дає змогу зрозуміти, як розмаїття гендерних перспектив може сприяти мирному та справедливому розв'язанню глобальних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Добронравова, І. (2014). Практична філософія постнекласичної науки про наукову істину та людську свободу. *Філософія Освіти*, 2, 224–234.
- Агеєва, В. (2019). Війна статей і демократія. Фемінізм в Україні 100 років тому і сьогодні. *Український тиждень*, 38(618), 50–55.
- Агеєва, В. (2020). Жінка як ціль для самої себе. *Український тиждень*, 29(661), 40–43.
- Бега, М. І. (2010). *Феміністична критика модерну: від патріархатної ідеології до «консерватизму повсякденності»* [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка].
- Гайденко, В. (2000). *Феміністська епістемологія як постнекласичний феномен* [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка].
- Гентош, Л., & Кісь, О. (Ред.). (2003). *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство*. ВНТЛ-Класика.
- Добропас, І. (2007). Проблема гендерної ідентичності в контексті феміністичної епістемології. *Вісник Львівського університету*, 10, 79–89.
- Дробот, Р. (2011). Методологічні принципи «аналітики влади» М. Фуко. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 1, 252–258. www.irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_64
- Дробот, Р. (2011). Методологічні принципи «аналітики влади» М. Фуко. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 1, 252–258.
- Шувалова І., Позднякова А., & Барліг, О., (Ред.). (2009). *Сучасна світова лесбі/тей/бі література. Квір-антологія*. Критика.
- Карпенко, В. І. (2011). Постмодерністська проблематизація понять стать та гендер. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 4, 70–74.

Кісь, О. (2011). Феміністська парадигма в культурній та соціальній антропології: західний досвід. *Народознавчі зошити*, 1, 14–27.

Кісь, О. (2012). Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*, 2, 159–172.

Копилова, Н. (2021). *Еволюція гендеру: проблематизація гендерних інверсій Категорію «культурна влада» уточнено з огляду на теоретичні розробки П. Бурдьє та М. Фуко* [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології, Національний університет «Одеська політехніка»].

Пугач, В. (2023 жовтня 16). *Яким є український фемінізм? Тези Мілени Рудницької з 1920–1940-х років, актуальні сьогодні*. Гендер в деталях.

Пугач, В. (2023). *Як фемінізм очищає науку від упереджень та «сліпих плям»*. Гендер в деталях.

<https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/feminism-and-science.html>

Литовська, О. (2020). «Феномен Лісістрати»: нові сенси античного сюжету у контексті соціо-політичних криз ХХІ століття. *Сучасні літературознавчі Студії*, 19, 36-43.

Масрчик, М., О. Плахотнік., & Г. Ярманова., (Ред.). (2013). *Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей*. Критика.

Мамардашвили, М. (1984). *Классический и неклассический идеалы рациональности*. Мецниереба.

Менжулін, В. (2001). Гендер з плюралістичної точки зору. У *Філософсько-антропологічні студії*. Вид-во Стилос. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1405>.

Павличко С. (2002). *Фемінізм: Статті, дослідження, бесіди та інтерв'ю*. Вид-во Соломії Павличко «Основи».

Рудницька, Мілена. М. (1998). *Новий тип жінки. Статті. Листи. Документи*. Місіонер.

- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: sovereign power and bare life*. Stanford University Press.
- Al, E. (2011). *The power of religion in the public sphere*. Columbia University Press.
- Arora, N., & Resch, S. (2018). “Undoing” Gender. *Screen Bodies*, 3(1),1–22.
- Bartky, S. (1988). *Femininity and domination: Studies in the phenomenology of oppression*. Routledge.
- Baumle, A. and Nordmarken, S. (2022). *Demography of transgender, nonbinary and gender minority populations*. Springer.
- Balibar, E., & Wallerstein, I. M. (1991). *Race, nation, class: ambiguous identities*. Verso.
- Baudrillard, J. (1998). *Consumer Society: Myths and Structures*. SAGE Publications, Incorporated.
- Bordo, S. (2003). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, And The Body*. Berkeley Univ Of California Press.
- Bost, D. (2018). *Evidence of Being: The Black Gay Cultural Renaissance and the Politics of Violence*. University of Chicago Press.
- Burton, C. (2020). Gender Disrupted During Storytime: Critical Literacy in Early Childhood. *Journal of Childhood Studies*. 35–48.
- Butler, J. (2000). *Antigone's claim: Kinship between life and death*. Columbia University Press.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of sex*. Routledge.
- Butler, J. (2003). *The psychic life of power theories in subjection*. Stanford University Press.
- Butler, J. (2004). *Precarious Life: The Power of Mourning and Violence*. Verso.
- Butler, J. (2012). *Subjects of desire: Hegelian reflection in twentieth-century France*. Columbia University Press.

- Butler, J. (2020). *The force of nonviolence: an ethico-political bind*. Verso.
- Butler, J. (2004). *Undoing gender*. Routledge.
- Butler, J. (2002). «What is Critique? An Essay on Foucault's Virtue». Blackwell.
- Boyle, C. (2012). Post-Queer (Un)Made in France? *Paragraph*, 35(2), 265–280.
- Carver, T., Chambers, S., & Chambers, S. A. (2008). *Judith Butler's Precarious Politics*. Routledge.
- Chambers, S. A. (2007). «Sex» and the Problem of the Body: Reconstructing Judith Butler's Theory of Sex/Gender. *Body & Society*, 13(4), 47–75.
- Cole, E.R. (2009). Intersectionality and research in psychology. *American Psychologist*, 64(3), 170–180.
- Cordoba, S. (2022). Non-binary assemblage: Becoming something else. *Non-Binary Gender Identities* (pp. 144–155). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003120360-7>
- Davis, A. (2005). *Abolition democracy: beyond empire, prisons, and torture*. Seven Stories Press.
- Davis, A. (1989). *Women, Culture & Politics*. Random House.
- Davis, A. (2011). *Women, Race & Class*. Knopf Doubleday Publishing Group.
- Davis, A. (2022). *Freedom Is a Constant Struggle*. Penguin Books, Limited.
- Delap, L. (2020). *Feminisms: A Global History*. Penguin Books, Limited.
- Firestone, S. (1970). *The dialectic of sex: The case for feminist revolution*. Bantam Books.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Pantheon Books.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality. Volume I: An introduction*. Vintage Books.
- Foucault, M. (1997). *The politics of truth*. Semiotext.
- Foucault, M. (1980). *Power Knowledge: Selected Interviews and Other writings, 1972-1977*. Pantheon Books.

- Foucault, M. (1992). *The use of pleasure: The history of sexuality. Vol. 2.* Penguin Books.
- Foucault, M. (2013). *Politics, Philosophy, Culture.* Routledge.
- Fraser, N. (1981). *Foucault in modern power.* Blackwell.
- Fraser, N. (2023). *Cannibal Capitalism: How Our System Is Devouring Democracy, Care, and the Planet and What We Can Do about It.* Verso Books.
- Gane, N. (2012). *Max Weber and Contemporary Capitalism.* Palgrave Macmillan.
- Gopal, P. (2019). *Insurgent Empire: Anticolonial Resistance and British Dissent.* Verso Books.
- Gilchrist, K. (2021). Silencing the single woman: Negotiating the «failed» feminine subject in contemporary UK society. *Sexualities.*
- Hammarström, A., & Hensing, G. (2018). How gender theories are used in contemporary public health research. *International Journal for Equity in Health, 17*(1).
- Haraway, D, J. (2008). *When Species Meet.* University of Minnesota Press.
- Hill, M. C. (2012). *Cannibal Capitalism.* Wiley & Sons, Incorporated, John.
- Jagose, A. (1996). *Queer theory: An introduction.* New York University Press.
- Kant, I., & Wood, A. W. (1784). *An answer to the question: What is enlightenment?.* Cambridge University Press.
- Kirby, V. (2006). *Judith Butler: Live Theory.* Continuum International Publishing Group.
- Kramarae, C., & Spender, B. (2000). *Routledge international encyclopedia of women: global women's issues and knowledge.* Routledge.
- Koopman, C. (2007). The Politics of Our Selves: Power, Autonomy, and Gender in Contemporary Critical Theory. *The Journal of Speculative Philosophy, 21*(4), 332–335.
- Lacan, J. (1991). *L'io nella teoria di Freud e nella tecnica della psicoanalisi, 1954-1955.* G. Einaudi.

Lloyd, M. (2013). Heteronormativity and/as Violence: The “Sexing” of Gwen Araujo. *Hypatia*, 28(4), 818–834.

Lloyd, M. (2007). *Judith Butler: From norms to politics*. Polity.

Mann, P. S. (1991). *Unruly Practices: Power, Discourse, and Gender in Contemporary Social Theory*. By Nancy Fraser. University of Minnesota Press, 1989. *Hypatia*, 6(2), 225–228.

McCall, L. (2005). The Complexity of Intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), 1771–1800.

McIntosh, M. (1991). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. *Feminist Review*, 38(1). 113–114.

Mena, E., & Bolte, G. (2019). Intersectionality-based quantitative health research and sex/gender sensitivity: a scoping review. *International Journal for Equity in Health*, 18(1).

Ménage, G., & Zedler, B.H. (1984). *The history of women philosophers*. University Press of America.

Metz, T. (2020). Judith Butler. The Force of Nonviolence: The Ethical in the Political. London: Verso, 2020. *American Political Thought*, 9(3), 483–486.

Mills, C. (2007). Normative Violence, Vulnerability, and Responsibility. *differences*, 18(2), 133–156.

Murphy, A. V. (2011). Corporeal Vulnerability and the New Humanism. *Hypatia*, 26(3), 575–590.

Paechter, C., Toft, A., & Carlile, A. (2021). Non-binary young people and schools: pedagogical insights from a small-scale interview study. *Pedagogy, Culture & Society*, 29(5), 1–19.

Pagulich, L. (2018). «European Others»: Construction of Europeanness and Logics of Racialization. *Feminist Critique: East European Journal of Feminist and Queer Studies*, (2), 103–107.

Pagulich, L. (2017). *Queering the Nation?: Analyzing the Politics of the LGBT Movement in Ukraine After the Maidan Protests*. [Thesis for the Master of Arts degree, Georgia State University].

Penny, L. (2011). *Meat Market: Female Flesh under Capitalism*. Hunt Publishing Limited, John.

Plakhotnik, Olga. (2019). «*Imaginarities of Sexual Citizenship in Post-Maidan Ukraine: A Queer Feminist Discursive Investigation*.» [Ph.D. dissertation, The Open University].

Ragland-Sullivan, E. (1982). Jacques Lacan: Feminism and the Problem of Gender Identity. *SubStance*, 11(3), 6.

Reisner, S., & Hughto, J. (2019). Comparing the health of non-binary and binary transgender adults in a statewide non-probability sample. *Plos One*, 14(8).

Richards, C., Bouman, W., Seal, L., Barker, M., Nieder, T., & T'Sjoen, G. (2016). Non-binary or genderqueer genders. *International Review of Psychiatry*, 28(1). 95–102.

Sawicki, J. (2020). *Disciplining Foucault: feminism, power, and the body*. Routledge.

Sedgwick, E. K. (1993). *Tendencies*. Duke University Press.

Seidman, S. (2003). *Queer theory Sociology*. Blackwell Publishing.

Thiem, A. (2008). *Unbecoming subjects: Judith Butler, moral philosophy, and critical responsibility*. Fordham University Press.

Zizek, S. (1992). *Enjoy your symptom! Jacques Lacan in Hollywood and out*. Routledge.

Zizek, S. (2009). *Violence: six sideways reflections*. Profile.

Zizek, S. (2008). *Violence*. Picador.

Sontag, S. (2003). *Regarding the pain of others*. Hamish Hamilton.

Southbank Centre. (2015, November 23). *Europe is Kaput. Long live Europe! Slavoj Žižek, Yanis Varoufakis and Julian Assange* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=yjxAArOk0A0>

Russell S., & Horn, S.S. (2017). *Sexual orientation, gender identity, and schooling : the nexus of research, practice, and policy*. Oxford University Press.

Stone, K. (2008). Bibles That Matter: Biblical Theology and Queer Performativity. *Biblical Theology Bulletin: Journal of Bible and Culture*, 38(1), 14–25.

Tan, K., Treharne, G., Ellis, S., Schmidt, J., & Veale, J. (2019). Gender Minority Stress: A Critical Review. *Journal of Homosexuality*, 67(10), 1–19.

Thiem, A. (2008). *Unbecoming subjects: Judith Butler, moral philosophy, and critical responsibility*. Fordham University Press.

Thorne, N., Witcomb, G., Nieder, T., Nixon, E., Yip, A., & Arcelus, J. (2018). A comparison of mental health symptomatology and levels of social support in young treatment seeking transgender individuals who identify as binary and non-binary. *International Journal of Transgenderism*, 20(2–3), 241–250.

Waithe, M. (2013). *A History of Women Philosophers*. Springer Science & Business Media.

Williams, S. (2020). *Anti-Racist Ally: A Pocket-Sized Call to Action*. HarperCollins Publishers Limited.

Wood, E. M. (1999). *The origin of capitalism*. Monthly Review Press.

Xhonneux, L. (2013). Performing Butler? Rebecca Brown's Literary Supplements to Judith Butler's Theory of Gender Performativity. *Critique: Studies in Contemporary Fiction*, 54(3), 292–307.
<https://doi.org/10.1080/00111619.2011.574748>

Zakaria, R. (2021). *Against White Feminism: Notes on Disruption*. W. W. Norton & Company.